

Bijeenkomst van 20 Februari 1931 te 's-Gravenhage.

Voorzitter: Zijne Excellentie, Luitenant-Generaal b.d.
C. A. PRINS.

De VOORZITTER. Ik open de vergadering en heet U allen welkom. Daar er geen huishoudelijke zaken te behandelen zijn, kan ik dadelijk het woord geven aan den Majoor van den Generalen Staf H. G. ONTROP voor het houden van zijne voordracht over

DE SLAG BIJ ST. QUENTIN-GUISE.

Majoor Generalen Staf H. G. ONTROP.

Mijne Heeren!

Het deed mij een bijzonder genoegen dat, toen ik door het Bestuur der Vereeniging was uitgenoodigd een voordracht over een krijgsgeschiedkundig onderwerp in Uw midden te houden, het Bestuur inging op mijn voorstel een verhandeling over den slag bij St. Quentin-Guise op het programma te stellen.

Niet alleen toch heeft deze slag een zeer grooten invloed gehad op het drama voor de Duitschers, het wonder voor de Franschen, dat kort nadien aan de Marne een ommekeer in den strijd op het Westfront te weeg zou brengen, de slag bij St. Quentin-Guise is zoo bijzonder rijk aan leerstoffen voor de tactiek en de gevechtsleiding, dat een grondige bestudeering — waartoe deze voordracht slechts tot inleiding kan dienen — bijzonder is aan te bevelen.

Ik spreek van den Slag „bij St. Quentin-Guise”; niet zonder reden spreken de Duitschers — van de Deutsche strijdmacht nam vrijwel alleen het IIde Leger er aan deel — van den Slag „bij St. Quentin 1914”, de Franschen daarentegen — van hun legers was slechts het 5de er bij betrokken — spreken van den Slag „bij Guise.” Ik meen een zuiverder standpunt in te nemen, door beide benamingen te combineeren, terwijl het meest logisch zou zijn den

slag te benoemen naar de rivier de Oise, die zulk een belangrijken invloed daarop heeft gehad.

Het eerste groote treffen tusschen de Duitsche strijdmacht op het Westfront en de bondgenootschappelijke Fransch-Engelsche legers had plaats in de nabijheid der Fransche N. O.-grens; over het geheele front — in Lotharingen, in de Ardennen, aan de Sambre, bij Bergen (Mons) — zegevierden de Duitschers en werden de Entente-legers tot den terugtocht gedwongen. Door dezen terugtocht tijdig te aanvaarden, ontkwam de linkervleugel der bondgenooten, gevormd door het Fransche 5de Leger (Fr. 5e Lr.) rechts en het Britsche Leger (Br. Lr.) op den uitersten vleugel, juist bijtijds aan een dreigende dubbele omvatting. Nog denzelfden dag 24 Aug. gaf het Fr. Opperbevel voorloopige aanwijzingen voor den terugtocht, waarna op 25 Aug. de belangrijke „Algemeene Instructie Nr. 2” volgde, die o.m. de voortzetting van dien terugtocht tot in bijzonderheden regelde: het Br. Lr. werd hierbij de beschikking gegeven over het gebied, ten O. begrensd door de lijn le Cateau-Vermand-Nesle (oorden inb.), het 5e Lr. over een vak O. van de Engelschen tot de lijn Rocroi—Liart—Rozoy sur Serre—Craonne (oorden inb.), scheidingslijn met het 4e Lr.; enzoovoorts.

Deze Algemeene Instructie van 25 Aug. is daarom zoo belangrijk, omdat wij er reeds de grondgedachte in vinden van de plannen, die Joffre — echter eerst later aan de Marne — ten uitvoer zou brengen.

Reeds in punt 1 der Instructie toch heet het: „Aangezien ons voornemen om tot het offensief over te gaan, niet tot uitvoering is kunnen worden gebracht, zullen de verdere operaties zoodanig worden geleid, dat op onzen linkervleugel een strijdmacht kan worden gevormd, die in staat zal zijn opnieuw tot het offensief over te gaan; deze macht zal worden gevormd door samenvoeging van het 4e, het 5e Lr., het Br. Lr. en van nieuwe strijdkrachten die van de O.-grens zullen worden aangetrokken.....”

Voorts gaf de instructie ook reeds aan, uit welke lijn tot dit offensief zou worden overgegaan en in welke richting het moest worden aangezet: van het 5e Lr. moesten namelijk de hoofdkrachten opgesteld staan in de streek Vermand—St. Quentin—Moy, gereed om op te rukken, richting Bohain; haar rechtervleugel moest stand houden in de lijn la Fère—Laon—Craonne—St. Erme. Het Br. Lr. moest zich tusschen Bray en Ham achter de Somme gereedstellen voor een aanval, hetzij richting Bertincourt, hetzij richting le Catelet, terwijl voor de groepeerings die tusschen 27 Aug. en 2 Sept. op den linkervleugel gevormd zou worden — het latere 6e Lr. — als aanvalsrichting werd aangewezen de algemeene richting St. Pol—Arras of Bapaume—Arras.

Intusschen, van de uitvoering dezer plannen, zelfs van het stelling nemen in de daarvoor zoo gunstige lijn de Somme—la Fère—Laon, is niets terecht gekomen.

Voor een groot deel is dit te wijten aan de harde klappen, die het Deutsche Ie Leger (D. Ie Lr.) onder von KLUCK het Br. Lr. had toegebracht; dit was niet alleen het geval geweest in den slag bij Bergen, doch ook nog op den 26en Aug., toen de Engelschen opnieuw weerstand trachtten te bieden tusschen Cambrai en Landreies, bij welke gelegenheid zij in de omgeving van le Cateau belangrijke verliezen leden.

FRENCH zette den terugtocht voort en van nu af, totdat in den slag aan de Marne het succes aan Fransche zijde kwam, was het Br. Lr. feitelijk uitgeschakeld. FRENCH gaf dan ook geen gevolg aan de aanwijzing uit de Instructie Nr. 2 om met zijn leger achter de Somme stand te houden en liet het onstuimig oprukkende D. Ie Lr. op den W.-vleugel vrij spel.

Onder deze omstandigheden moest JOFFRE's plan, om op dezen vleugel tot het offensief over te gaan, voorloopig vervallen. Niet alleen kwam het Br. Lr. aan het appel te ontbreken doch, mede daardoor, verviel de gelegenheid om het nieuwe 6e Lr. tijdig op den linkervleugel samen te trekken en voor den aanval gereed te stellen.

Ik wil hier volstrekt niet mede gezegd hebben dat JOFFRE's plan ten uitvoer zou kunnen zijn gebracht, indien de Engelschen aan de Somme wel opnieuw stand zouden hebben gehouden. Trouwens het bewijs hiertoe zou nimmer te leveren zijn. Doch het is wel van belang na te gaan of het voortzetten van den terugtocht door de Engelschen en FRENCH's voortdurend streven, om bij dien terugtocht minstens een dagmarsch voorsprong op de Franschen te bewaren, noodzakelijk waren.

Voorzeker had het Br. Lr. belangrijke verliezen geleden. Doch dit gold in niet mindere mate voor de Fransche Legers; en toch zullen wij hiervan weldra het bij Charleroi zoo gehavende 5e Lr. aan de Oise den strijd onder moeilijke omstandigheden zien opnemen; toch beten zich, op initiatief hunner commandanten, de in de Ardennen zoo zwaar beproefde 4e en 3e Lrs. resp. aan de Maas en N. van Verdun opnieuw en met succes vast aan den tegenstander.

Verder was de positie van het Br. Lr. op den uitersten vleugel, tengevolge van den grooten Duitschen omzwaai door België, voorzeker niet rooskleurig. Afgescheiden echter van de vorming van het 6e Lr. naast dien vleugel, was JOFFRE er voortdurend op bedacht FRENCH's buitenvleugel zooveel mogelijk te beschermen: zoo greep SORDET's Cavalerie-korps (C. K.) en een territoriale divisie op 26 Aug. bij Cambrai in; op 27 en 28 Aug. zijn het de 61e en 62e Reserve-Divisies (R. D.) die, aan de bezetting van Parijs onttrokken, het den Duitschen rechtervleugel lastig maken.

Trouwens, om toch vooral maar te voorkomen, dat het Br. Lr. voor den strijd zou uitvallen, zien wij JOFFRE, schier dagelijks, FRENCH in diens Hoofdkwartier opzoeken; én op 26, én op 27, én op 29 Aug. weet JOFFRE tijdens deze besprekingen FRENCH's toezegging tot medewerking te verkrijgen, doch telkens, kort na zijn vertrek, moet JOFFRE vernemen, dat FRENCH op zijn toezeggingen is teruggekomen: de redenen die FRENCH zelf hiervoor in zijn boek „1914” aangeeft, zijn weinig overtuigend.

Ik ben dan ook veeleer geneigd de werkelijke reden van

het voortzetten van den terugtocht door het Br. Lr., in de eerste plaats te zoeken in de tot buitengewone voorzichtigheid aanmanende instructie, die FRENCH van den Minister van Oorlog KITCHENER had ontvangen. Waar immers deze instructie er de aandacht op vestigt, dat de sterkte der Britsche strijdmacht en der uit te zenden versterkingen aan bepaalde grenzen gebonden zullen zijn, moet FRENCH: „de grootste omzichtigheid in acht nemen, indien zijn medewerking wordt ingeroepen bij handelingen, waarin zijn leger, niet gesteund door belangrijke Fransche strijdkrachten, aan te gevaarlijke aanvallen zou worden blootgesteld.” Door deze zeer rekbare bepaling — laat ik hier dadelijk aan toevoegen, dat KITCHENER reeds in September van loyaler opvatting blijkt gaf — kon FRENCH zich voldoende verantwoord achten.

Doch er is meer. Ten einde de samenwerking tusschen de twee op den linkervleugel strijdende legers te bevorderen, had JOFFRE Maarschalk FRENCH weten te bewegen op 17 Augustus contact op te nemen met Gen. LANREZAC, de Commandant (Cdt.) van het 5e Lr.; deze ontmoeting had een alleronaangenaamst verloop, hetwelk in hoofdzaak te wijten was aan LANREZAC's aan onhoffelijkheid grenzend optreden, waarmede hij den correcten Engelschman in hevige mate kwetste. De chef van de Fransche missie bij het Engelse Leger, de Kolonel HUGUET, die getuige was bij de ontmoeting te Rethel, zegt daaromtrent o.m.: „Met zijne, hem karakteriseerende ruwe stem en radheid van tong, gaf Gen. LANREZAC een uiteenzetting over den toestand waarin zijn leger zich bevond...; hij eindigde met het kenbaar maken van zijn bedoeling, op 21 Aug. aan de Sambre aan te vallen en stelde voor dat het Br. Lr. op dienzelfden datum zou oprukken. De Maarschalk — die een hoogst onaangename indruk van den Generaal had gekregen, niet alleen door den toon waarop deze sprak doch tevens door zijn, door FRENCH weinig hoffelijk geachte wijze van optreden — gaf, in strijd met wat hij daags tevoren tegenover Generaal JOFFRE had verklaard, ten antwoord, dat hij vóór den

24sten zijn leger niet in beweging kon stellen; en toen LANREZAC er op aandrang dit eerder te doen, voegde de Maarschalk er aan toe, dat hij nog wel een week noodig had om zijn reservemanshappen voor den marsch te trainen..." Ook de latere Chef van den Staf van het Br. Lr., Maarschalk WILSON, was bij dit eerste onderhoud aanwezig en aangezien LANREZAC geen Engelsch verstond, fungeerde WILSON als tolk. WILSON teekende de volgende. LANREZAC karakteriseerende aneecdote op: „Er wordt gesproken over het bereiken van de Maas door de Duitschers. FRENCH stelt de vraag: „Wat willen zij daar? Zouden zij van plan zijn de Maas te overschrijden?" Het antwoord dat LANREZAC geeft, wordt door FRENCH niet begrepen; deze herhaalt zijn vraag. Waarop LANREZAC, op hoe langer hoe meer opgewonden toon antwoordt: „Wat zij daar willen?... Vischjes vangen!" Heel wijselijk greep WILSON in en vertaalde: „De Generaal zegt dat zij de Maas zullen overschrijden.”

Kortom, er ontstond bij die eerste ontmoeting een hevige antipathie tussehen de twee, op onderlinge samenwerking aangewezen legercommandanten, een antipathie, die bij den Maarschalk nog groeide, o.m. toen LANREZAC naliet hem tijdig mededeeling te doen van diens voornemen zijn leger van de Sambre terug te trekken, tengevolge waarvan de Br. rechtevleugel werd ontbloot.

Positieve gegevens, die in deze wanverhouding mede de reden doen zien, waarom het Br. Lr. er toe bijdroeg JOFFRE'S plannen tot lamheid te slaan, heb ik tot nog toe nergens kunnen vinden. Toch meen ik het vermoeden te mogen uitspreken — en hierin sta ik niet alleen — dat de hebbelikheden van LANREZAC — wiens overige capaciteiten als legercommandant bovendien, zij het ten onrechte, door FRENCH werden onderschat — een belangrijken invloed hebben gehad op de houding van den door zijn instructie zoo ruimschoots de vrije hand gelaten Maarschalk FRENCH.

Ik gaf U een indruk van LANREZAC'S verhouding tot FRENCH. Ik acht het voor een goed begrip van den slag bij

St. Quentin-Guise van niet minder belang ook nog een oogenblik stil te staan bij het standpunt dat LANREZAC innam tegenover de opvattingen, die algemeen in het Fransche Leger van 1914 heerschten.

Voor wat die opvattingen betreft, gedurende de laatste 20 jaar was gaandeweg het offensief, zoowel uit strategisch als uit tactisch oogpunt, tot een dogma verheven, dat niet falen kon en waaraan blindelings gehoorzaamd moest worden. „Voor het leiden van operatiën kent het Fransche Leger geen andere stelregel meer” — „n'admet plus d'autre loi”, zegt het Réglement sur la conduite des grandes unités van 1913 — „dan offensief optreden...; zoodra alle krachten vereenigd zijn: offensief...”, enz., enz. De weinigen, die er anders over dachten werden beschouwd als ouderwetsch en een LANREZAC, die het aandorst het offensief als dogma, in zijn geschriften te geeselen en die bleef verkondigen: „De stelregel, den vijand aan te vallen waar men hem ook ontmoet, is een hoogst gevaarlijke; indien ieder ondergeschikt commandat het recht heeft blindelings op te tornen tegen den eersten den besten tegenstander, wordt den algemeen bevelhebber de leiding onmogelijk gemaakt”... , zoo iemand werd als ketter gebrandmerkt. Men moet er zich dan ook over verwonderen dat LANREZAC, wiens tactisch inzicht zoozeer van dat van JOFFRE afweek, in 1914 lid werd van de „Conseil supérieur de la Guerre” en tot commandant van een der legers werd benoemd. Maar men moet zich daarentegen niet verbazen, dat die tegenstelling aanleidend gaf tot zeer groote wrijvingen, dit temeer waar JOFFRE zijn onmiddellijke medewerkers uit de eerste voorstanders van de nieuwe school had gekozen.

Trouwens, LANREZAC's karakter en temperament zetten hem aan tot strijd. Helaas streed hij den strijd met het Algemeen Hoofdkwartier (A. H. K.) lang niet altijd met open vizier. Bij lezing van zijn boek „Le plan de campagne français et le premier mois de la guerre” valt het bij herhaling op, dat hij in zijn voorstellen aan het A. H. K., met opzet een soort diplomatische sluwheid aan den dag legde,

door vooral na te laten de zaken ronduit bij den naam te noemen, zulks echter in de hoop toch, door het behandelen van nevenzaken, zijn doel te bereiken. Op den duur moest een dergelijk optreden, waarvan de bedoeling werd onderkend, den wrevel bij het A. H. K. opwekken en helaas tot een zoodanige botsing leiden, dat kort na den slag bij St. Quentin-Guise LANREZAC uit zijn commando werd ontzet.

Helaas...! Want behalve de schrijvers die met alle geweld JOFFRE en zijn Hoofdkwartier willen vrij pleiten van de groote gebreken die het Plan XVII en de uit dit concentratieplan voortvloeiende maatregelen aankleefden — sommigen gaan hierin zoo ver, dat zij, geheel ten onrechte, LANREZAC de schuld geven van het in elkaar vallen van dat plan — zijn alle Fransche schrijvers het er over eens, dat LANREZAC door kennis, studie en ondervinding, een alleszins bekwaam veldheer — in de meer abstracte beteekenis dan van dit woord — vormde. Zoo is het wel degelijk LANREZAC, die de gebreken van het Plan XVII tijdig heeft onderkend en die hierop de aandacht heeft gevestigd. Ook is het ontegenzeggelijk aan hem te danken, dat het 5e Lr. nog juist bijtijds tussehen Sambre en Maas aan een tweede Sédan ontkwam. Intusschen is het, voor de gezindheid die LANREZAC meende, dat het A. H. K. jegens hem koesterde, wel teekenend, dat toen LANREZAC het bevel voor den terugtocht van de Sambre van zijn handteekening voorzag, hij uitriep: „En hiermede is mijn vonnis geteekend!” Naar mijne meening bestond er echter toen nog geen reden voor LANREZAC om op een dusdanige krasse bejegening van de zijde van het A. H. K. te mogen zinspelen.

Ik meen over de verhouding LANREZAC—A. H. K. thans voldoende te hebben uitgeweid, hoe verleidelijk het ook zij nog een oogenblik stil te staan bij LANREZAC's verweer — en kritiek! — in zijn hiervoor genoemd boek neergeschreven kort nadat hij in ongenade was gevallen. Dit vooral, omdat in dit boek, hier te lande vrij veel gelezen, maar al te veel, wellicht niet opzettelijke onnauwkeurigheden voorkomen en sommige belangrijke feiten niet worden vermeld, waardoor

het een onjuist beeld geeft van het Fransche Leger van 1914 en de gebeurtenissen bij het 5de Leger in Aug. van dat jaar; om dit in te zien toetse men LANREZAC's getuigenis o.m. aan de ontleding, die hierover gegeven is door JULES ISAAC in „Les Archives de la grande Guerre” van 1921/22, in welke studie de schrijver o.m. tot de conclusie komt, dat „de geestesgesteldheid van den Generaal LANREZAC van dien aard was, dat hij, misschien gebukt gaande onder een te groote helderheid van inzicht en een te kritisch aangelegden geest, op het beslissende oogenblik gebrek aan vertrouwen had en in zijn chef, en in zijn bondgenoot, en in zijn troep.”

Wenden wij ons thans weer tot de verrichtingen op het oorlogstooneel.

Aangezien het Br. Lr., onder den druk van den vijand, een meer Oostelijke terugtochtsrichting had genomen dan in de Instructie Nr. 2 was bepaald, moest deze instructie in zooverre worden gewijzigd, dat thans de kunstweg over Groise, Etreux, Guise en Mont d'Origny als meest Westelijke weg voor het 5e Lr. werd aangewezen en de loop van de Oise verder de scheidingslijn met de Engelschen zou vormen. Toch kon deze maatregel niet verhinderen, dat op den 27ste de W.-vleugel van het 5e Lr. vrij ernstig gehinderd werd, doordat het Br. Ie Korps (K.) toch van den weg Etreux—Guise—Mont d'Origny gebruik maakte.

Dien 27ste Aug. bereikte het 5e Lr., na een betrekkelijk korte dagmarsch, de lijn Blanchefosse—Vervins—Guise, ten Z. waarvan tot legering werd overgegaan; achterhoeden waren aan de Thon en aan de Oise achtergelaten. Sinds het leger zich aan de Sambre van den vijand had losgemaakt, kon de terugtocht vrijwel ongestoord plaats hebben: lichte achterhoedegevechten waren voldoende geweest om de zwakke vervolgingspogingen van het D. Iie Lr. van zich af te houden. Het moreel van het 5e Lr. was goed, al bleken enkele afdeelingen teekenen van vermoeidheid te hebben gegeven.

Van het Br. Lr. bereikte op 27 Aug. I K. de omgeving van Hauteville—Mont d'Origny, II K. en 4 D. de omgeving van Matigny en Ham; het Engelsche H. K. was teruggegaan op Noyon. Naast den O.-vleugel van het 5e Lr. bereikte de linkervleugel van het 4e Lr. — het 9 K. — Signy l'Abbaye e.o.; de hoofdmacht van dit leger bevond zich aan de Maas, gereed om den vijand aan te vallen.

Aan LANREZAC was van den vijand bekend, dat het D. Ie Lr. op 26 Aug. in de lijn Cambrai—le Cateau—Landreecies gevochten had met de Engelschen en dat bij dit leger o.m. 4 à 5 korpsen waren vastgesteld; voorts dat in den slag aan de Sambre 3 tot het IIe Lr. behoorende korpsen met zijn eigen leger waren slaags geweest en dat van de O. van de Maas tusschen Givet en Namen vastgestelde korpsen, er twee op 24 Aug. de Maas nabij Dinant hadden overschreden en op den 25sten konden worden aangenomen ter hoogte van Givet.

LANREZAC rekende er op in twee dagmarschen de te bezetten lijn St. Erme—Laon—la Fère te kunnen bereiken en had zijn ondercommandanten bevolen van alle terreinhindernissen gebruik te maken om 'svijands opmarsch te vertragen en voor het geval de vijand te sterk opdrong hem tot staan te brengen, met steun van veel artillerie.

Voordien, namelijk op 25 Aug., nog vóór dat JOFFRE's terugtochtsplan hem bekend was, had LANREZAC aan het A. H. K. medegedeeld, dat het zijn bedoeling was, het offensief weer op te nemen, zoodra zijn leger uit het bedekte en doorsneden terrein om Avesnes, alwaar het voor de artillerie niet doenlijk was de infanterie te steunen, zou zijn teruggetrokken. Nu hem echter inmiddels uit de Instructie bekend was geworden, dat het JOFFRE's bedoeling was den Entente-vleugel tot de lijn Laon—la Fère—de Somme terug te trekken, om daarna met sterke krachten tot het offensief over te gaan is het zeer goed te begrijpen, dat LANREZAC zijn plan om, tijdens den terugtocht, met zijn leger alleen, het offensief op te nemen, liet varen.

Klaarblijkelijk dacht het A. H. K. hier anders over. O.
1930/31. IV.

den 27sten toch, te 6.30, ontving LANREZAC de navolgende telefonische mededeeling: „Gij hebt mij Uwe bedoeling kenbaar gemaakt” — zegt JOFFRE — „de vijand die U achtervolgt, door een krachtig door artillerie gesteund tegenoffensief terug te werpen, zoodra Uw leger de boschrijke streek zou hebben doorschreden die een gebruik Uwer artillerie belette. Niet alleen hecht ik hieraan mijne goedkeuring, doch ik acht dit offensief zelfs noodzakelijk. Uwe troepen bevinden zich in goede conditie; hun moreel is uitstekend: hier dient gebruik van te worden gemaakt. Door anders te handelen zou het moreel zakken en zou wellicht het resultaat van den veldtocht in de waagschaal worden gesteld. De streek om Vervins, die gij thans bereikt, leent zich zeer goed voor een dergelijke operatie. Het is niet noodig hierbij rekening te houden met hetgeen de Engelsen links van U doen.”

De vorm waarin dit bevel is gegoten — want per saldo hield het telefonisch bericht een bevel in en wel het belangrijke bevel om in de streek om Vervins tot het offensief over te gaan — is niet alleen hoogst eigenaardig door de kritiek aan LANREZAC's adres, die er, zij het in bedekte termen, in ligt besloten, als door het totaal ontbreken van datgene wat het Opperbevel met het offensief hoopte te bereiken. Als zoodanig mag toch zeker niet gelden de vrees, dat het moreel wel eens zou kunnen zakken; het Opperbevel noemt dit moreel trouwens zelf uitstekend! En dan nog! Het zou toch zeker geen aanbeveling hebben verdiend, ter opmontering een geheel leger een aanval te doen ondernemen.

Voorts: het in de waagschaal stellen van den veldtocht — „Agir autrement serait... compromettre peut-être le résultat de la campagne” — hoe nu? De Algemeene Instructie Nr. 2 geeft het „idée de manoeuvre”, het veldtochtsplan aan, door te bepalen dat de geheele linkervleugel den terugtocht tot een bepaalde lijn moest volbrengen om daarna tot het offensief over te gaan. Zondigde LANREZAC hier dan tegen, door na te laten, tijdens den terugtocht alleen met zijn leger offensief op te treden? Mijns inziens in geen enkel

opzicht! LANREZAC handelde volkomen naar letter en geest der instructie. En aangezien deze instructie van het Opperbevel, de bekendmaking van zijn eigen plannen als Lr. Cdt. had achterhaald, moesten deze plannen m.i. van zelf als vervallen worden beschouwd.

Toen LANREZAC het hiervoor bedoelde telefoonbericht ontving — 6.30 — had een groot gedeelte van zijn leger, dat om 3.00 op marsch was gegaan van uit de strook Faignes les Oliviers—Hirson—Etreux, de bovenloop van de Oise reeds overschreden. LANREZAC bracht geen wijziging in de marschdoelen; deze werden over het algemeen in den vroegen namiddag van den 27sten bereikt, zonder dat eenige hinder van den vijand was ondervonden.

Op den rechtervleugel legerde 4 C. D. om Blanchefosse; zij onderhield het verband met het linkervleugelkorps van het 4e Lr. — het 9de korps — dat Signy l'Abbaye als marschdoel had;

1 K., bestaande uit 1 en 2 D. en waaraan 51 R. D. was toegevoegd, bereikte de omgeving van Coingt, Iviers, Rozoy sur Serre;

hiernaast legerde het 10 K., gevormd door 19 en 20 D. in het rayon Plomion—Dagny—Nampcelle;

om Vervins 3 K., waartoe 5 en 6 D. behoorden en waaraan 37 Afr. D. was toegevoegd;

18 K. — 35 en 36 D. en toegevoegd 38 Afr. D. — legerde in het rayon Hation—St. Gobert—Sains Richaumont;

op den uitersten vleugel bevond zich van 4 Groep (Gr.) R. Dn., 69 R. D. bij Colonfay e.o., 53 R. D. om Audigny en Macquigny.

Voorposten stonden aan de Thon van Aubenton tot Etréaupont en langs de Oise van laatstgenoemde plaats tot en met Guise.

Het II. K. van het 5c Lr., was sinds den 26sten gevestigd te Marle.

Het leger stond dus met alle korpsen op één lijn. LANREZAC — die wist dat het Br. Lr. den terugtocht op den 28sten zou voortzetten en die inzag, dat ingevolge het voorgenomen

offensief van het 4e Lr., aan de Maas, van een betere aansluiting van zijn rechtervleugel met dat leger, voorloopig geen sprake zou zijn — besloot dan ook zijn 5e Lr. te hergroepeeren, alvorens tot het offensief over te gaan. Intusschen, veel spoed zat hierbij niet voor; immers, ingevolge het bevel, dat pas om 20.00 uitging, werd den geheelen volgende dag — 28 Aug. — voor de hergroepeering bestemd.

Volgens dit bevel moest 4 G. R. Dn. legeren bij Surfontaine en Z.W. daarvan, 18 K. bij Villers le Sec e.o., 3 K. bij Landifay en O. daarvan, aansluitende aan 10 K., dat tusschen Voulpaix en Rogny tot legering moest overgaan; 1 K. werd meer achterwaarts, naar Tavaux e.o. gedirigeerd; de verplaatsingen, hiervoor noodig, bedroegen van 12 tot hoogstens 25 K.M.; nu moge het gebruik maken van het vak van het 5de Leger door de Engelschen, vertraging veroorzaakt hebben bij den marsch der 53 R. D., de afstanden die het 5e Lr. op den 27sten had doorloopen — van 10 tot 15 K.M. — waren volstrekt niet zoo groot, dat het van de troepen niet te vergen zou zijn geweest, om nog dienzelfden dag die 12 tot hoogstens 25 K.M. verder te marcheeren.

Voorzeker is er dan ook van een betrachten van spoed geen sprake geweest; en toch was spoed zeer zeker geboden, want op grond van ingekomen berichten nam LANREZAC omtrent de Duitschers aan — en zooals wij zullen zien terecht — dat het IIe Lr., tot op een halven dagmarsch de Oise was genaderd.

De drang om zeer spoedig in te grijpen, zat intusschen bij het Opperbevel wel voor.

Nauwelijks toch was LANREZAC's bevel uitgegeven, toen hij een om 20.10 verzonden telegram van JOFFRE ontving, luidende: „Uit ontvangen inlichtingen blijkt dat deelen van VII en IX K., die tot het tegenover U opereerende D. IIe Lr. behooren, voor Maubeuge zijn achtergelaten. Het is dus mogelijk het Br. Lr. te hulp te komen, door op te treden tegen den vijand, die W. van de Oise, in de richting der Engelschen mocht oprukken. Dientengevolge zult gij Uw linkervleugel morgenochtend tusschen de Oise en St. Quen-

tin brengen, ten einde elken vijand, die tegen het Br. Lr. oprukt, aan te vallen.”

Toen JOFFRE, na verzending van dit bevel, van LANREZAC hot telegrafisch bericht ontving omtrent diens bedoeling op den 28sten zijn leger in de lijn Surfontaine—Villers le Sec—Landifay—Richaumont—Laigny samen te trekken, gereed om in N.W. richting aan te vallen, deed JOFFRE nog het navolgende telegram aan den Cdt. van het 5de Lr. verzenden: „Ik ontving Uw cijferteleggram van 18.55. Waarschijnlijk waart gij toen nog niet in het bezit van mijn bevel; aan de uitvoering hiervan hecht ik bijzonder veel waarde.” Ik geef dit telegram woordelijk weer, aangezien in het Fransche stafwerk hieromtrent vermeld staat: „JOFFRE legde den nadruk op de bijzondere waarde, die hij hechte aan den aanval van het 5e Lr., een aanval die dus niet meer zou plaats hebben front Noordwest, *doch richting St. Quentin.*” Er was echter van een aanvalsrichting St. Quentin nog geen sprake geweest; JOFFRE's bevel gelastte namelijk woordelijk: „... vous porterez votre gauche *entre l'Oise et St. Quentin...*” wat heel wat anders zegt.

Intuschen meen ik deze onjuistheid in het Fransche stafwerk te kunnen verklaren, uit het daarin weglaten van een zending die de Kolonel ALEXANDRE, dien dag, vermoedelijk na dat LANREZAC JOFFRE's bevel had ontvangen, bij het 5e Lr. volbracht; de reden van die weglating is wellicht te wijten aan het incident dat zich hierbij voordeed, een incident dat ik — ter teekening der heerschende toestanden — van voldoende belang acht hier weer te geven.

ALEXANDRE's opdracht is tot nog toe onbekend gebleven. LANREZAC deelt mede, dat hij het mondelinge bevel bracht „een krachtig offensief in te zetten *richting St. Quentin*, en wel zoo spoedig mogelijk, zonder zich te bekommeren om de Engelsehen.” Omtrent de woorden „*richting St. Quentin*” kan men slechts in gissingen treden; zij werden in ieder geval niet herroepen; de order bleef — ook den volgenden dag door JOFFRE — gehandhaafd.

Nu het incident:

LANREZAC vermeldt dat één der officieren van zijn H. K., de commandant SCHNEIDER, op een gegeven oogenblik den kolonel ALEXANDRE te kennen gaf, dat het geen gemakkelijk vraagstuk was, waarvoor men werd gesteld. De kolonel moet hierop geantwoord hebben: „Niets is toch eenvoudiger: je maakt front naar 't Noorden en nu krijg je de opdracht front naar 't Westen te maken.” De commandant SCHNEIDER — een zenuwachtig type — werd door deze uitlating geprikkeld en liet zich ontvallen: „Maar kolonel, zeg U toch niet zulke dwaze dingen”. De kolonel antwoordde geërgerd: „Ja, als jullie ook niets wilt doen...!”

„Deze onhebbelijkheid” — zegt LANREZAC, die bij het gesprek tegenwoordig was — „brengt mij van streek en ik bega de groote fout geducht mijn meening te zeggen over de strategie van het A. H. K. De kolonel antwoordde niet en ging heen.”

LANREZAC zegt het voorval te hebben opgeteekend, omdat hij er het uitgangspunt in zag van de ongenade, waarin hij enkele dagen later zou vervallen.

JULES ISAAC, die dit eveneens vermoedt, zegt hieromtrent: „...doch moet men zich hierover verbazen...? LANREZAC's uitval vormde een ernstig vergrijp tegen de krijgstucht; de krijgstucht dient nu eenmaal én voor den soldaat, én voor den generaal gelijk te zijn! Met welk recht zou een chef volstreckte gehoorzaamheid van zijn minderen kunnen eischen, indien hij zelf niet in staat is zijn meerderen te gehoorzamen?... Intusschen pleit LANREZAC's fout zijn tegenstanders niet vrij van schuld en in zeker opzicht is dit pijnlijke voorval kenschetsend voor sommige duistere geheimenissen van den oorlog, voor de heimelijke onderlinge naijver die in militaire kringen zoo welig tiert en die zelfs vóór den vijand niet tot uitroeing kan komen...”

Een krasse uitspraak voorzeker. Maar een uitspraak, waaruit lessen zijn te trekken; ik kan deze niet beter weer geven, dan van den Lieutenant-Colonel LESTIEN, uit diens interessante „conférence” over den slag bij Charleroi, in 1930 voor de Franse Hoogere Krijgsschool gehouden, aan

te halen: ...„Voor een chef is het een eerste vereischte karakter te bezitten, doch ook... met karakters te kunnen werken. Doch voor dit laatste leenen de omstandigheden zich, in het eerste begin van den oorlog, zoo buitengewoon slecht. Indien er in vreedestijd geen gelegenheid is geweest om de karakters te leeren kennen, indien er geen wrijving van karakter heeft plaats gehad, indien men in vreedestijd niet geleerd heeft elkander te doorgronden en te waardeeren, indien voorts niet ieder commandant zich er aan heeft gewend, de noodige vrijmoedigheid en oprechtheid te betrachten, eigenbelang uit te schakelen en met blijheid verantwoordelijkheid te dragen, zullen, in oorlogstijd, de overigens uitstekende eigenschappen niet kunnen voorkomen dat er slechts wrijving en misverstand overblijft, die tot de ergste ramp kunnen leiden.” En bij een andere gelegenheid zegt hij: „Wij raken hier de groote bezwaren aan, gelegen in het gemis aan moreelen samenhang en aan op verstand gegronde tucht, die zich bij het begin van een oorlog in de staven voordoet, indien nagelaten is de grootst mogelijke zorg te besteden aan het bij elkander brengen van de tot die staven behorende personen...”

Mijne Heeren... wij begeven ons weer naar de Oise.

Inderdaad was het geen gemakkelijk vraagstuk waarvoor LANREZAC zich zag gesteld.

Hoe toch was de toestand?

Van het Br. Lr. was bekend, dat het op den 28sten den terugtocht zou voortzetten tot de lijn la Fère—Noyon; van het 4e Lr., dat dit om 14.00 aan de Maas tot den aanval was overgegaan, zoodat van die zijde evenmin steun kon worden verwacht; het 5e Lr. was dus geheel op zich zelf aangewezen.

Uit de gegevens, die hem omtrent den vijand ten dienste stonden, trok LANREZAC de niet zoo heel veel van de werkelijkheid afwijkende conclusie, dat:

een macht van 6 à 7 korpsen met den linkervleugel de Engelschen vervolgde richting St. Quentin, met den rech-

tervleugel trachtende en de Engelschen, en de Fransche troepen, die ten Westen hiervan waren opgedaagd, te omvatten;

een andere massa van 3 à 4 korpsen, die zijn leger, zonder veel haast te maken, van de Sambre af had gevolgd, met de voorste troepen in de lijn Wassigny—le Nouvion—la Capelle stond;

het 2 à 3 korpsen sterke leger, dat bij Dinant e.o. de Maas op den 25sten had overschreden, met zijn voorhoeden ter hoogte van Roeroi was gekomen.

En nu de opdracht: „Morgen ochtend krachtig aanvallen richting St. Quentin, zonder zich aan de Engelschen gelegen te laten liggen”. Korter kon het al niet. Maar wat in die opdracht in de eerste plaats wordt gemist, is het doel, dat het Opperbevel met dien aanval voor oogen stond. Het is niet aan te nemen dat JOFFRE, hoe weinig spraakzaam deze ook was, gedurende de vele uren die hij in het H. K. van het 5e Lr. doorbracht, geen nadere uiteenzetting hieromtrent zou hebben gegeven; dit blijkt echter nergens uit. Omtrent deze belangrijke aangelegenheid kan men dus slechts in gissingen treden, doch met de gegevens omtrent den toestand die achteraf bekend zijn geworden, kan vrij zeker worden aangenomen, dat de stoot die het 5e Lr. moest toebrengen, tot hoofddoel had den Engelschen ongehinderd den terugtocht te doen voortzetten, ten einde toch vooral te voorkomen, dat FRENCH gevolg zou geven aan zijn reeds geuit voornemen, het Br. Lr. voorloopig geheel aan de operatiën te onttrekken; ook hoopte JOFFRE den flankstoot ten goede te doen komen, aan het op den uitersten linker-vleugel tijdig samentrekken van zijn 6e Lr.

Thans de maatregelen, die LANREZAC trof ter uitvoering van de ontvangen opdracht.

Zooals ik aangaf, zou ingevolge LANREZAC's reeds uitgegeven bevel, de G. R. D. op den 28sten worden verplaatst van Audigny e.o. naar Surfontaine e.o.: hiernaast kwam 18 K., thans legerende in de omgeving van Voulpaix; 3 K. moest plaats maken voor 10 K. dat W. van Vervins kwam,

terwijl 3 K. zelf tussehen Landifay en Sons zou legeren; 1 K. werd in 2de linie gebracht ten O. van Marle. Volgens dit bevel voor de hergroepeering zou dus reeds de geheele linkervleugel in een vrij gunstige opstelling voor een opmarsch in Westelijke richting worden gebracht. LANREZAC bracht dan ook in zijn bevel — n.m.m. zeer terecht — geen verandering: hij stelde zijn ondercommandanten op de hoogte van zijn bedoeling op den 29sten richting St. Quentin aan te vallen en gaf verder slechts bevelen voor beveiliging aan de Oise en voor verkenning in W. richting; 4 C. D., op den rechtervleugel, moest ophelderden in N. richting en het verband met het 4de Leger onderhouden.

De aanval werd dus vastgesteld op den 29sten, in plaats van op den 28sten 's ochtends, zooals bevolen. N.m.m. kon LANREZAC hieraan onmogelijk voldoen. Zeer zeker... er hadden alsnog maatregelen getroffen kunnen worden om de verplaatsingen gedurende den nacht te doen geschieden, doch hoogstwaarschijnlijk zouden deze niet voor het middernachtelijk uur hebben kunnen aanvangen; en het ging hier om een flankmarsch van een geheel leger, een uiterst moeilijke onderneming die, bij nacht ondernomen, zeker tot belangrijke stoornissen kon leiden. Doch zelfs indien het leger dien nachtmarsch zou hebben ondernomen en de gereedstelling tijdig zou hebben kunnen innemen, zou van den aanval, 's ochtends ingezet, niet die kracht hebben kunnen uitgaan die hier noodig was om den vijand een korte, stevige stoot toe te brengen.

Maar wel wreekte zich hier de weinige spoed, die tevoren was betoond, want had de hergroepeering van het 5e Leger nog op den 27sten plaats gehad — ik toonde aan, dat de mogelijkheid hiertoe niet uitgesloten was — dan zouden nog slechts weinig maatregelen op den 28sten noodig zijn geweest om het leger voor een krachtigen aanval in te zetten.

Thans werd dus de geheele 28ste aan de verplaatsingen besteed en het mag wel een wonder heeten dat deze geluk-

ten: niet alleen zijn zij nagenoeg niet door den vijand gestoord, doch von Bülow heeft van het défilé van een geheel Fransch leger, kort vóór het front van zijn Ite Lr., niets geweten!

Op hetgeen gedurende die verplaatsing voorviel kom ik terug, wanneer ik zoo straks de opmarsch van het D. Ite Lr. zal behandelen. Voor een goed overzicht acht ik het beter eerst LANREZAC's verdere maatregelen voor den aanval onder oogen te zien, dit te meer, omdat LANREZAC zelf van die voorvallen onkundig was, toen hij om 17.00 zijn aanvalsbevel voor den 29sten uitgaf.

Dit bevel kwam op het volgende neer:

De aanval zou ondernomen worden door 18 en 3K. en op den linkervleugel gesteund worden door Br. I. K.; het was de bedoeling het tegen het Br. Lr. oprukkende D. Ie Lr. op de flank en, zoo mogelijk, in den rug aan te vallen.

18 K. moest daartoe om 6.00 de Oise bij Ribemont en Séry les Mézières overschrijden, voorts richting nemen op Marey en Homblières, zoodat St. Quentin van uit het N. kon worden omtrokken; door een detachement moest verbinding worden onderhouden met het Br. I. K., dat om 5.30 de lijn Vendeuil—Liez — de lijn der forten N. W. van la Fère — overschrijdend, met den rechtervleugel den kunstweg la Fère — St. Quentin zou volgen;

3 K. zou, nadat 18 K. vasten voet op den W. Oise-oever zou hebben verkregen, de rivier bij Bernot en Origny St. Benoite overschrijden en, rechts achterwaarts geëchelonneerd blijvende ten opzichte van 18 K., dit korps op den W. oever van de Oise beveiligen tegen aanvallen uit het Noorden;

10 K. had opdracht, het overschrijden van de Oise door het gros van het leger, in het N. te dekken; daartoe moest het zich begeven naar het rayon Audigny—le Sourd—Sains Riehaumont en vóór het aanbreken van den 29sten een sterk detachement met artillerie uitschuiven, ten einde Flavigny en Guise te bezetten; maatregelen moesten worden getroffen om door artillerievuur, zoo noodig, het overschrijden van de Oise door 3 K. te steunen;

4 C. D., door de 51 R. D. en een brigade van 1 K. versterkt, moest van de omgeving van Vervins uit in N. en O. richting beveiligen;

1 K. zou zich in één colonne opstellen op den weg Marle—le Hérie la Viéville, de voorhoede nabij Jonqueuse, het hoofd van de hoofdmacht bij de Fme. Bertaignemont; de achterste divisie kwam als legerreserve in het rayon Housset—Châtillon les Sons—Faucouzy;

tot nader order bleef de 4 G. R. D. als reserve een stelling innemen bij Renansart; de Oise-overgangen benedenstrooms Séry les Mézières moesten worden bezet en het verband met Br. I. K. onderhouden; de geheele artillerie zou gereed staan om steun te verleenen bij het overschrijden van de Oise door 18 K.;

het H. K., dat reeds op den 28sten naar Laon was verplaatst, bleef aldaar.

Mijne heeren, er zal wel altijd iemand te vinden zijn, die het „anders” zou gedaan hebben en ook geloof ik wel, dat als het bevel eens flink onder de loupe werd genomen er over een of ander détail nog wel op- en aanmerkingen zouden kunnen worden gemaakt. Het is trouwens al gebeurd. Ik voor mij aarzel echter geen oogenblik de getroffen maatregelen de meest juiste te achten, die onder de gegeven omstandigheden, ter uitvoering van de ontvangen opdracht konden worden genomen: van de 13 divisies werden er 8 bestemd voor uitvoering van de hoofdplicht: aanval richting St. Quentin; 3 divisies en de C. D. beveiligden in N. richting; met minder kon het m.i. onmogelijk; 1½ divisie werd op de juiste plaats in reserve gehouden, gereed, hetzij naar het W., hetzij naar het N., te worden ingezet; dat de twee R. Dn. voorloopig achter het knooppunt tusschen het 5e Lr. en de Engelschen werden gehouden, was m.i. juist gezien; zij stonden gereed, of om den aanval hier meer kracht bij te zetten, of om 18 K. bij tegenslag te kunnen opnemen en te beletten dat de linkerlegervleugel zou kunnen worden omvat.

Het zal U ongetwijfeld opgevallen zijn, dat ook Br. I K.

voor den aanval was bestemd; dit was het gevolg van een mededeeling, die de Korps Cdt., Gen. sir DOUGLAS HAIG, den Genl. LANREZAC deed toekomen en die — volgens laatstgenoemde — inhield, dat I. K. volkomen in staat was om aan te vallen en dat HAIG wenschte samen te werken met het Fr. 5 Lr. Het spreekt vanzelf, dat LANREZAC, in de moeilijke omstandigheden waarin hij verkeerde, dankbaar van dit aanbod gebruik maakte. Hij schijnt echter te hebben nagelaten — het is weer typeerend voor de weinige égards die LANREZAC in acht nam — HAIG gekend te hebben in de wijze waarop diens korps die medewerking zou verleenen. Zijn bevel was dan ook al verzonden, toen een officier van HAIG's staf kwam om hieromtrent te overleggen; deze deelde mede, dat HAIG zich met LANREZAC's plannen zou kunnen vereenigen, doch dat I. K. onmogelijk om 5.30 de lijn Vendeuil—Liez zou kunnen overschrijden; na eenige discussie werd hiervoor 9.00 vastgesteld. Om 22.00 telefoonde HAIG, dat bedoelde lijn den volgenden morgen 9.00 wel door cavalerie en artillerie zou worden bezet, doch dat zijn infanterie haar eerst om 12.00 zou kunnen overschrijden. En ten slotte kreeg LANREZAC om 2 uur 'nachts — enkele uren dus vóór 18 K. de Oise zou overschrijden — de telefonische mededeeling, dat I. K. in het geheel niet aan het offensief kon deelnemen, aangezien Maarschalk FRENCH zijn toestemming hiertoe niet wenschte te verleenen, doch cischte dat I. K., evenals de rest van het Br. Lr., op den 29sten rust zou nemen.

Na wat ik in het begin gezegd heb over de verhouding FRENCH—LANREZAC, is m.i. hierover commentaar overbodig.

Voor LANREZAC, en trouwens voor de geheele op touw gezette beweging, trof dit terugkrabbelen wel zeer ongelukkig. Op het laatste oogenblik werd LANREZAC genoodzaakt zijn bevelen te wijzigen: de aanvalsrichtingen voor 18 K. en 3 K. verlegde hij naar links; voor 18 K. werd deze thans St. Quentin, rechtervleugel op Mesnil (St. Laurent); 3 K. — waarvan de echelonnering ten opzichte van 18 K. gehandhaafd bleef — moest met den linkervleu-

gel aanmarcheeren op Marey; in plaats van door de Engel-
sehen, zou 18 K. thans door de 4 Gr. R. Dn. op de linker-
flank worden beveiligd; daartoe moest deze groep de Oise
bij Hamégicourt overschrijden en aanvallen richting
Urvillers—Essigny (le Grand).

Alvorens mij thans tot de Duitschers te wenden, wil ik
nog vermelden, dat LANREZAC op den 28sten nog kans had
gezien, den toorn van den overigens zoo kalmen JOFFRE
op te wekken, door breed uit te meten over de bezwaren,
aan de bevolen operatie verbonden.

Uit hetgeen LANREZAC hieromtrent mededeelt, blijkt, dat
JOFFRE LANREZAC's meening, dat uit het N. groot gevaar
dreigde, niet deelde en LANREZAC's voornemen om in die
richting zijn leger door 10 K. te beveiligen, afdoende achtte.
Naar het schijnt is men dan ook in het A. II. K. van mee-
ning geweest, dat VON BULOW's leger van de aanvankelijke
opmarchrichting was afgeweken en thans in meer Z. W.
richting vervolgde. Hoewel deze onderstelling achteraf ge-
bleken is niet met de werkelijkheid in overeenstemming te
zijn geweest, dient deze onjuiste aanname in aanmerking
te worden genomen, bij de beoordeeling van JOFFRE's be-
sluit den aanval op St. Quentin te wagen.

Begeven wij ons thans aan Duitschen kant.

De na den slag aan de Sambre op 24 Aug. ingezette ver-
volging, had het D. IIe Lr. onder Generaloberst VON BULOW
in den avond van den 27sten met de voorste afdeelingen
gevoerd tot in de lijn la Vallée Mûlatre—Leschelle—Som-
meron, zonder dat belangrijke ontmoetingen met den vijand
hadden plaats gehad.

Op den rechtervleugel stond 14 D. van VII K.; de even-
eens hiertoehorende 13 D. was nog achter en, onder ach-
terlating van een versterkte inf. brig. vóór Maubeuge, bij
Maroilles tot legering overgegaan;

naast VII K. had, van X R. K., de 2de Garde-Res. Div.
(G. R. D.) Wassigny bereikt, 19 R. D. bezette Etreux, na
zwakke Engelsehe troepen hieruit te hebben verdreven;

X K. bereikte met 19 D. rechts, 20 D. links, de lijn Neuville les Dorenge—Leschelle; het Garde-Korps (G. K.) legerde met de 1ste Garde-Div. (G. D.) om Buirofosse en la Capelle, met 2 G. D. bij Sommeron en Clairfontaine;

het uit de 5de en de Garde-C. D. bestaande C. K., dat sinds den vorigen dag als het ware ingeklemd was geweest tusschen Maubeuge en de binnenvleugels van het Iste en IIde Leger, en bovendien op den 27sten door VII K. in zijn marsch sterk was gehinderd, bracht het slechts tot Fesmy.

Het H. K. van het IIe Lr. kwam in Avesnes.

Bekend was, dat sterke vijandelijke colonnes op den 26sten de strook Oisy—Fourmies—Hirson—Guise in Z. W. richting hadden doorschreden; vermoedelijk behoorden deze tot het Fr. 5e Lr., waarvan — uit een in handen gevallen bevel — de samenstelling bekend was en waaromtrent von BULOW aannam dat het den terugtocht in goede orde volbracht.

Van het Ie Lr., dat onder von KLUCK, W. van de scheidslijn Landrecies—Bohain—St. Quentin—Ham (oorden bij IIe Lr.) marcheerde, was bekend, dat het den vorigen dag de Engelschen bij le Cateau had geslagen en dat deze vermoedelijk met hun O. vleugel op St. Quentin teruggingen; de W. vleugel van het Ie Lr. was sinds enkele dagen in contact met Fransche troepen. Op den 27sten bereikte het Leger de lijn Combles—Montbrehain; achter den linkervleugel legerde van zijn IX K., 18 D. nabij Busigny, 17 D. ter hoogte van le Cateau. In den avond ontving v. BULOW bericht, dat het in v. KLUCK's bedoeling lag, de vervolging der Engelschen op den 28sten met kracht voort te zetten en, naar het W. uithalend, de Somme-overgangen tusschen Corbie en Nesle te bezetten. Zijn linkervleugel zou hierbij marcheren over Montbrehain—Vermand.

Van het IIIe Lr., onder von HAUSEN, links van het IIe, was bekend, dat dit met den rechternvleugel op den 27sten moest marcheren van Mariembourg naar Auvillers les Forges; later kwam bericht in, dat het in de bedoeling lag,

nog op den 27sten de lijn Signy l'Abbaye—Thin le Moutier te bereiken, ten einde op den 28sten in de richting le Chesne—Chémery, ter ondersteuning op te rukken van den in zware gevechten gewikkelden rechtervleugel van het IVe Lr.; dit bericht eindigde met het verzoek aan von BULOW, het IIIe Lr. in den rug te dekken.

Het strookte volstrekt niet met v. BULOW's plannen, aan dit verzoek gevolg te geven; kort tevoren had hij namelijk aan het Opperbevel voorgesteld het IIIe Lr. op te dragen aansluiting te nemen aan zijn linkervleugel, waartoe hij, in de thans ingenomen lijn, op den 28ste het IIIe Lr. zou inwachten; van v. HAUSEN kwam dan ook weldra bericht in dat zijn leger, in stede van naar het Z. O. af te buigen, met den rechtervleugel op Rumigny zou worden gedirigeerd. Doch bovendien dacht v. BULOW nog steeds aan de mogelijkheid, dat v. KLUCK's Leger de Engelschen op den uitersten vleugel zou kunnen omvatten, in verband waarmede hij het noodzakelijk achtte, dat zijn leger in de gelegenheid bleef het Ie Lr. te steunen. Daartoe zou hij dan ook op den 28sten zijn rechtervleugel tot in de lijn Fresnoy le Grand—le Petit Verly een 10-tal K.M. vooruitbrengen. Maar... zijn linkervleugel zou blijven staan, vooral toen hij om 21.00 bericht ontving van het G. K., dat de voorposten bij Froidestrées uit de richting Etréaupont artillerievuur hadden ontvangen en dat volgens mededeeling van inwoners, sterke Fransche troepen van alle wapens, de hoogten ten Zuiden van de Oise, tussehe Entre deux Bois en Etréaupont, en bij Autreppe hadden bezet. Over den toestand aan de Oise, verder benedenwaarts tot Guise, kreeg hij geen enkel bericht, wel opmerkelijk, waar de meest Zuidelijke kantonementen van X K. slechts 6 K.M. van die rivier verwijderd waren.

Maar den rechtervleugel zou daarentegen nog verder. Toen v. BULOW 's avonds namelijk had vernomen, dat het Ie Lr. tot aan de Somme zou oprukken, wijzigde hij de aan VII K. en X R. K. verstrekte bevelen en glastte hij — te 22.00 van 27 Aug. — aan VII K. op den 28sten vroegtijdig

op te rukken naar St. Quentin, aan X R. K. om met 2 G. R. D. Etaves, met 19 R. D. Petit Verly te bereiken; 1 C. K. moest, tussehen VII K. en de Oise oprukken en kreeg voorts de wel zeer ruim gestelde, doch ook erg op de omstandigheden vooruitlopende opdracht „Z. om St. Quentin rukkend de Engelschen van uit het Z. aan te vallen en zoo mogelijk op den 29sten, in samenwerking met (het tot het Ie Lr. behoorende) 2 C. K., den verderen terugtocht der Engelschen te beletten.”

En voor wat den linkervleugel betreft: X en G. K. kregen bevel zich te 7.00 Noord van de Ironbeek, resp. tussehen Iron en Lesehelle en tussehen laatstgenoemde plaats en Buirontfosse, gereed te stellen — „nördlich des Ironbaches bercitzustehen” — een opdracht zoo vaag, dat X K. de gereedstelling offensief opvatte, G. K. daarentegen zich ging ingraven.

Hoe vaag het bevel voor den linkervleugel ook luidde, duidelijk blijkt, dat von BüLOW nog geheel bleef vasthouden aan zijn oorspronkelijke bedoeling: zijn linkervleugel vast te houden ten einde zich niet te ver van het IIIe Lr. te verwijderen, zijn rechtervleugel naar voren te brengen om het verband met het Ie Lr. te bewaren, doch vooral zich nog niet ten Z. van de Oise, waar hij tegenstand verwachtte, te wagen.

Dat terughouden van zijn leger is zeer opmerkelijk voor een von BüLOW, voor den man die in het Duitsche leger gold voor een der grootste voorvechters van de „rückichtslosen Angriffsgedanken”, voor dengene die, evenals de Franschen, het offensief optreden als vast systeem, onder nagenoeg alle omstandigheden, toegepast wou zien. En nu, terwijl zijn leger reeds is achtergekomen bij het met den grootsten omzwaai belaste Ie Lr., nu hij weet dat zoowel het Ie als het IIIe Lr. naast het zijne, taai den vijand blijven vervolgen, nu blijft die zelfde von BüLOW staan! Wellicht hebben de belangrijke verliezen, welke kort tevoren in den slag aan de Sambre het gevolg waren geweest van het

onstuimig overschrijden van die rivier, hier als afschrikwekkend voorbeeld gediend. Of — want die betoonde voortvarendheid had stellig niet aan v. BÜLOW gelegen — openbaarde zich hier het verschil tusschen theorie en praktijk, tusschen manoeuvrehoera en oorlogswerk? Wie von BÜLOW's handelingen gedurende den oorlog bestudeert, zal allicht tot een bevestigend antwoord geneigd zijn.

Daarentegen strookte het zich blijven vastklampen van von BÜLOW aan het Ie Lr. en zijn pogen het IIe Lr. naar zich toe te halen, geheel met zijn theorieën; deze kwamen er op neer, steeds een massa recht tegenover 's vijands front te vormen; nauw aaneengesloten een maximum van krachten op een beperkt gedeelte van het vijandelijk front inzetten; angst voor gapingen; angst voor zelfstandig agerende legeronderdeelen. Is het verklaarbaar dat von SCHLIEFFEN niet was ingegaan op de van zeer invloedrijke zijde aangewende pogingen om von BÜLOW tot zijn opvolger te bestemmen?

Gedurende den nacht gaat v. BÜLOW echter over stag. Hij ontvangt namelijk een verlaat vliegerbericht, volgens hetwelk aan de Oise tusschen Guise en Etréaupont slechts zwakke vijandelijke krachten waren vastgesteld en de bruggen intact waren bevonden. De waarnemer had den indruk gekregen, dat „am Oise nur schwache Nachhutten stünden“. Grif maakt v. BÜLOW de conclusie van den waarnemer tot de zijne en om 8.00 op den 28sten, onderweg naar zijn nieuwe standplaats Etreux, geeft hij aan X K. en G. K. thans bevel de Oise te overschrijden; geen enkele verkenning- of veiligheidsmaatregel in front schijnt hij meer noodig te achten; hij gelast slechts „Es gehen vor“: X K. over Guise naar Courjumelles en over Flavigny naar Landifay; G. K., onder beveliging van de linkerflank, met rechtervleugel over Wiège naar Sains (Richaumont), linkervleugel naar eigen goeddunken; bovendien werden de marschdoelen van X R. K. nogmaals gewijzigd en moesten hare colonnes thans Fonsomme en Montigny Carotte bereiken.

En wij gaan nog veel verder. Want toen in den loop van den voormiddag bericht inkwam van het Ie Lr, dat Engelsche afdeelingen, Noord van het Canal Crozat op la Fère schenen terug te gaan en verzocht werd hier in te grijpen, maakt de aanvankelijke terughouding van von BÜLOW geheel plaats voor optimisme; een optimisme, hier zeker niet op zijn plaats, omdat de toestand Z. van de Oise — op den ochtend van den 28sten hing een dichte nevel over het land — nog in het geheel niet was opgehelderd en het bericht omtrent den voortgezette aftocht der Engelschen W. van de Oise, zeker niet mocht leiden tot de conclusie, dat ten O. dezer rivier geen gevaren meer te duchten stonden.

Maar een nieuw bevel wordt uitgegeven: wederom moest de rechtervleugel verder; thans moest VII K. Fluquières bereiken en door een detachement de Somme-overgang bij Ham doen bezetten; X R. K. moest met de rechtercolonne Grand Séraucourt, met de linker over Neuville (St. Amand) Urvillers bereiken en een detachement uitzenden naar St. Simon; O. van de Oise zou X K. — ik merk op dat dit korps de Oise om 11.25 nog niet had kunnen bereiken — haar marsch uitstrekken tot den kunstweg Ribemont—la Ferté Chevresis, die nog op den 28sten moest worden bereikt.

En hiermede is het nog niet uit: van nu af begint de Vesting la Fère, die zulk een noodlottigen invloed op het IIe Lr. heeft geoefend, haar rol — ik mag wel zeggen haar stomme rol — te spelen.

Nu reeds, bij hetzelfde bevel, werd gelast dat de linker-vleugel van X R. K. op den 29sten zich in het bezit moest stellen van het front der Vesting la Fère tusschen het Canal Crozat en de Oise; de verkenningen moesten nog op den 28sten plaats hebben, zoodat de verouderde forten den volgende dag onmiddellijk onder vuur zouden kunnen worden genomen; X K. kreeg een overeenkomstige opdracht O. van de Oise. Beide korps Cdt. werden in het bezit gesteld van een uittreksel eener door den Duitschen Generalen Staf in vrede tijds samengestelde memorie over de vesting.

In deze memorie werd het weerstandsvermogen van la Fère als vesting sterk overschat. Intusschen, von BÜLOW ontving nog dienzelfden middag een bericht van von KUHL — Chef van den Staf van het Ie Lr. — waarin deze mededeelde dat o.a. la Fère gedeclasseerd en van zeer geringe beteekenis was; dat de vesting zich in geenen deele leende voor offensieve doeleinden en dat de bewapening hoogstwaarschijnlijk alles te wenschen zou overlaten. Waar von KUHL bekend stond als bij uitstek kenner der Fransche militaire aangelegenheden — hij had lange jaren gewerkt aan de Fransche afdeeling bij den Grooten Generalen Staf en in Frankrijk veel rondgekeken — mag het verwondering wekken, dat von BÜLOW, aan diens mededeeling, zoo weinig waarde heeft toegekend.

Mijne heeren, ingevolge het om 9.00 uitgegeven legerbevel, zien wij dus X en G. K. in den laten voormiddag van den 28sten opbreken van de Iron en zich begeven naar de Oise; aan Franschen kant was sinds den vroegen morgen de flankbeweging van het 5de Leger langs de Oise begonnen, terwijl maatregelen voor bezetting der rivierovergangen waren getroffen. De botsing is dus dicht nabij.

Een enkel woord over het terrein.

De slag werd geleverd op beide oevers van de Oise. Op den linkeroever bevindt zich een zeer langzaam naar het O. oplopende hoogvlakte tusschen de Oise en de Serre, die eerst bij Vervins en Marle, buiten het eigenlijke gevechtsterrein, een meer geaccidenteerd karakter aanneemt: de grond is zeer vruchtbaar; behalve veel koren, dat in de late Augustusdagen van 1914 voor een gedeelte gemaaid en in schoven gebonden stond, worden er vooral suikerbieten verbouwd; hier en daar geeft een enkel bosch eenige afwisseling in de overigens vrij groote eentonigheid van het land; W. van de lijn Vervins—Marle is de hoogvlakte golvend; langgerekte lage heuvels volgen elkander op groote afstanden hier op; vele welvarende dorpen liggen op de hoogvlakte en in de dalen; hier en daar uitge-

streckte hofsteden. W. van de Oise heeft het terrein tot St. Quentin een zelfde karakter, een karakter dat vrijwel overeenkomt met dat van ons Limburgsche terrein tusschen het Geuldal en Sittard.

De Oise heeft boven Vadencourt weinig beteekenis als hindernis; ongeveer 30 M. breed, is zij op vele plaatsen doorwaadbaar; de N. oever valt ten O. van Flavigny eenigszins steil af; de Z. oever is daarentegen over het algemeen zacht glooiend; het in Z.W. richting loopende gedeelte van het Oisedal, beneden Vadencourt, vertoont een geheel ander karakter: de Oise is hier niet alleen breeder en dieper, zij is hier sterk kronkelend en vormt telkens nieuwe armen en armpjes, die maken dat soms tot vier takken moeten worden overschreden om het dal over te steken; bovendien loopt het Samber-Oise kanaal door hetzelfde, smalle dal, dan Oost, dan West van de rivier, soms op enkele meters afstand er naast; het moerassige dal is op zeer vele plaatsen overdekt met dichte grienden en kreupelhout, waarboven populieren hoog uitsteken; de oevers loopen glooiend op tot $\pm$ 40 M. boven het rivierbed; de W. oever is eenigszins steiler dan de Oostelijke.

Alvorens de slag, die op het punt staat geleverd te worden, meer in details te behandelen, meen ik goed te doen, eerst in het kort het geheele verloop hiervan te schetsen, ten einde U een beeld te kunnen geven van de verschillende handelingen, in onderling verband gezien.

X K. en G. K. stuiten omstreeks het middaguur van 28 Augustus aan de Oise op zwakke detachementen die, mede dank zij het ingrijpen door de van haar marschweg afgebogen 35 D. van 18 K., de Duitschers tot ontwikkeling en tijdverlies weten te dwingen. Bij het invallen der duisternis hebben deze laatsten hier en daar, in de onmiddellijke nabijheid van de Oise, vasten voet op den Z.-oever verkregen.

Toch blijft von Bülow tot den volgenden middag in de veronderstelling, dat X K. de lijn Mont d'Origny—Laudifay had bereikt.

Intusschen marcheerde op 4 à 5 K.M. evenwijdig langs de rivier X R. K. en zet dit korps den marsch voort naar het legeringsgebied Z.O. van St. Quentin, niettegenstaande de Korps Cdt. persoonlijk heeft kunnen waarnemen dat X. K. belangrijken weerstand aan de Oise bij Guise ondervond. 1 C. K., door ontmoetingen met terugtrekkende Engelschen belangrijk opgehouden, legerd eveneens Z.O. van St. Quentin. Van VII K. is 14 D. in die stad en Z.W. daarvan ondergebracht en was 13 D. opgerukt naar Bohain.

Te 18.00 geeft von Bülow zijn bevel uit voor den 29sten: voortzetting van den marsch ter bereiking van de lijn Ham—Crécy; de binnendivisies van X. R. K. en van X.K. staan om 10.00 resp. bij Essigny le Grand en bij Villers le Sec gereed voor den aanval op la Fère; intusschen moet VII K. oprukken naar Ham, de rechterdivisie van X R. K. naar St. Simon; de linkerdivisie van X K. en G.K. hebben zich gereed te stellen in de lijn Parpeville—Faucouzy—Marfontaine.

En dit werd dus bevolen, terwijl de Fr. linkervleugel zich gereed maakte om te 6.00 van de Oise aan te vallen in de richting St. Quentin en 10 K. die beweging in N. richting moest beveiligen!

Ja, mijne heeren, wanneer wij hierbij even denken aan de zoo concreet mogelijk gestelde gegevens in den „algemeenen en bijzonderen oorlogstoestand” bij tactische oefeningen, dan zien we, dat wij heel ver gaan om den partijcommandanten het geval zoo duidelijk mogelijk voor oogen te stellen, maar dan worden wij er tevens weer eens aan herinnerd, dat er ook nog een krijgsgeschiedenis is, waaruit, op dit gebied, heel wat anders valt te leeren.

De nacht is intusschen voorbijgegaan. Een zware nevel hangt over het land. 18 K. en 4 Gr. R. Dn. zijn, kort na 8.00, tot dicht bij Essigny—Urvillers—Itancourt—Mesnil (St. Laurent) genaderd, zonder den vijand te hebben ontmoet. Geen wonder: de Duitschers zijn zich van gevaar uit O. richting niet het minst bewust; in marschformatie, front Zuid, wordt verzameld; slechts in Z. richting is verkend.

En plotseling klinkt alarm: uit de richting, waar men den linkervleugel van het eigen leger in opmarsch dacht, is de vijand tot op korten afstand genaderd. Overhaast worden de troepen in het gevecht geworpen, een hevige strijd ontbrandt... divisies worden aangetrokken... den ganschen dag gaan de kansen op en neer, doch tegen dat de duisternis valt, raakt de aanvalskracht der Franschen uitgeput; zij gaan tot achter de Oise terug, zonder te worden achtervolgd. 3 K. had W. van de Oise niet ingegrepen; al zeer spoedig toch, had dit korps, naast 10 K., front te maken naar het Noorden. X K. en G. K. vielen hier verwoed aan en reeds in den namiddag was de weerstand van Fr. 10 K. vrijwel geheel gebroken; nog juist bijtijds zette Lanrezae 1 K. in, waardoor het gelukte het G. K. terug te dringen. Ten slotte bleef de terreinwinst, aan Duitsche zijde hier verkregen, tot een minimum beperkt, waartoe ook 4 C.D. op den buitenvleugel het hare had bijgedragen.

Joffre achtte het voortzetten van den aanval verder nutteloos.

Door een misverstand bleef echter het door hem uitgegeven bevel om het 5e Lr. op den 30sten terug te trekken, uit, zoodat ook nog op dien dag de gevechten in nieuwe hevigheid ontbrandden. Het is de vraag of de Franschen, die reeds bij het aanbreken van den dag den D. linkervleugel krachtig aanvielen, het den ganschen dag zouden hebben uitgehouden; dank zij echter den weerstand, die ook de linkervleugel bleef bieden, werd de gevechtsorde op het geheele front gehandhaafd en toen eindelijk Joffre's order kwam, om het gevecht af te breken, kon de terugtocht in goede orde geschieden. Het IIde Lr. achtervolgde trouwens niet.

Zonder dat het verder door een ramp werd bedreigd, nam het 5de Fr. Lr. zijn plaats in tusschen de andere, om weliswaar geschokt, doch zeker niet meer dan zijn tegenstander, het IIde D. Lr., het was, dit leger aan de Marne opnieuw krachtig aan te pakken en tot den terugtocht te nopen.

Thans ga ik er toe over, de verschillende gevechtshandelingen van meer nabij te beschouwen. Uit den aard der zaak, kan ik niet tot in de kleinste bijzonderheden afdalen; toch zal ik hier en daar die gevechtsmomenten, ook van kleinere onderdeelen, naar voren halen, die door hunne bijzondere beteekenis, van belang zijn te achten.

Ik begin trouwens met zulk een detail.

Het geldt hier de verdediging der overgangen bij Guise op 28 Aug., waarmede een bataljon van 53 R. D. was belast. De B. C. deed de onmiddellijk ten Z. van Guise gelegen hoogten bezetten en belastte één compagnie met de rechtstreeksche verdediging der bruggen. Kort na 12.00 komt de spits van de rechtercolonne van 19 D. met deze Comp. in aanraking; de voorhoede ontwikkelt zich; de hierbij ingedeelde artillerie wordt versterkt door artillerie uit de hoofdmacht, alle artillerie der Div. komt in actie; bataljon na bataljon wordt ingezet; de geheele Div. neemt tenslotte aan het gevecht deel en eindelijk, na een langdurig en verwoed straatgevecht, wordt de weerstand dezer ééne compagnie, die bovendien met omvatting op de linkerflank werd bedreigd — het was inmiddels 17.00 geworden — voor goed gebroken. Deze compagnie, mijne heeren — de 20ste van het 228ste Regiment — die het tegen een geweldige overmacht vijf uur lang vol hield, bestond uitsluitend uit *oude lich-tingen*, uit reservisten van 38 jaar!

Intusschen werd de rest van het bataljon bij Guise niet aan zijn lot overgelaten.

Door een fout in de marschregeling was namelijk 35 D. van 18 K., die zich over Sains naar Pleine Selve moest begeven, bij Hérie gestooten op 69 R. D., die van N. naar Z. moest marcheeren. Gedurende het oponthoud, dat hierdoor werd veroorzaakt, werd C. -35 D. omstreeks 12.30 bewust van het gevaar dat het 5de Lr. uit de richting Guise dreigde, een gevaar dat eerst na aankomst van 3 K. — waarmede nog geruimen tijd kon heengaan — zou kunnen worden bezworen.

De D. C. besloot in N. richting af te buigen en zette

weldra zijn divisie, ter weerszijden van den kunstweg le Hérie—Guise, tot den aanval op Guise in. Te 16.45 kwam de divisie ter hoogte van Audigny, na op de kale hoogvlakte ernstige verliezen te hebben geleden van het vijandelijke artillerievuur; de eigen artillerie — voor een gedeelte vooruitgezonden — nam in het bijzonder den strijd op met de batterijen der tegenover Flavigny ontwikkelde 20 D. De versterkte voorhoede dezer laatste divisie was hier tot in het Oise-dal doorgedrongen, waar zij, behalve door het vuur van een eveneens tot 53 R. D. behoorend, te Flavigny ter beveiliging uitgezet bataljon, zware verliezen leed door een geruimen tijd aangehouden beschieting door de artillerie van het G. K.

Na 17.00 kreeg 35 D., tegenover den uit Guise opdringenden vijand, doch vooral door een flankaanval der bij Lesquielles overgetrokken Duitschers, het hard te verantwoorden. Zij hield echter stand en bleef ter plaatse, tot de duisternis was ingevallen. De D. C. had weliswaar te 17.30 de pertinente order van zijn korps Cdt. gekregen het gevecht zoo spoedig mogelijk af te breken en den marsch te vervolgen: Genl. EXELMANS meende echter hieraan niet te mogen voldoen, aangezien verwacht kon worden dat de Duitschers stellig zouden volgen en de plannen voor den volgenden dag dus in de waagschaal zouden komen, indien zijn divisie nog bij daglicht terugging. Eerst te 20.30 marcheerde hij af.

Wij hebben hier een typisch voorbeeld van het „marcher au canon”. Was het hier gerechtvaardigd? M.i. volkomen: aan Genl. EXELMANS was in groote trekken bekend dat de flankmarsch, die het leger ondernam, moest dienen om den volgenden ochtend richting St. Quentin aan te vallen; gelukte het den Duitschers, bij Guise de vrije hand te krijgen, dan werd deze aanval, met de Duitschers in den rug, een onmogelijkheid. Waar dus het belang van het geheel er van afhing, was het hier m.i. plicht, van de oorspronkelijke opdracht af te wijken. Aangezien Genl. EXELMANS bovendien zijn korps Cdt. voortdurend van den gang van zaken

op de hoogte had gehouden, was m.i. de blaam, die hij van dezen in ontvangst moest nemen, onverdiend.

Het is wel zeer toevallig, dat, nagenoeg op hetzelfde oogenblik, W. van de Oise de Cdt. van X R. K., Genl. von KIRCHBACH, voor een zelfde vraagstuk werd gesteld. Terwijl deze zich met zijn staf bij 19 R. D. ter hoogte van Aisonville bevond, werd omstreeks het middaguur het kanongebulder bij Guise duidelijk hoorbaar en kon de korps Cdt. persoonlijk springpunten van projectielen in die richting waarnemen. Omstreeks 13.00 komt bericht van den Cdt. van X K., dat het korps in gevecht is met klaarblijkelijk sterke vijandelijke afdeelingen — achteraf weten wij dat dit, op dat oogenblik, slechts twee bataljons waren — die de overgangen bij Guise en Flavigny hebben bezet; de Cdt. van X K. zou het op prijs stellen — „wäre dankbar“ — indien X R. K. gemengde afdeelingen over Longchamps of Noyales, richting Z. van Guise, zou kunnen dirigeeren, ten einde zijn korps in de gelegenheid te stellen de Oise over te trekken.

Genl. v. KIRCHBACH stond dus ook voor de vraag: „Auf den Kanonendonner zu marchieren“ of niet? Alleen met dit verschil, dat hij er toe uitgenoodigd werd en Genl. EXELMANS op eigen initiatief moest handelen.

In 1870 zou het waarnemen van het vijandelijke artillerievuur wellicht reeds voldoende aanleiding hebben gegeven om met het geheel korps af te buigen; de toen opgedane ervaring had den Duitschers echter anders geleerd en vooral, waar X R. K. de kern vormde van de groep die vooruitgeschoven was om wellicht den terugtrekkenden vijand te omvatten, is het zeer goed te begrijpen dat v. KIRCHBACH aan zijn opdracht vasthield. Hierbij kwam nog, dat uit de bevelen kon worden opgemaakt, dat slechts zwakke tegenstand aan de Oise werd verwacht.

Intussen, in het bevel van 9.00 was aan X R. K. bevelen, tusschen Vadencourt en Thenelles over de Oise op te helderen; tot nog toe had v. KIRCHBACH aan die opdracht geen gevolg gegeven. Waar de Cdt. van X K. thans uitzen-

ding van gemengde afdeelingen verzocht — klaarblijkelijk omdat de vijandelijke weerstand sterker bleek — aangezien voorts de verkenning over de Oise niet alleen bevolen was, doch in het belang der eigen veiligheid thans zeer zeker gewenscht moest worden geacht, waren hier redenen te over, althans tot eenigen maatregel over te gaan; minstens diende door verkenningen te worden uitgemaakt of, en zoo ja in welke mate, voor de eigen troepen gevaar op den O. Oise-oever dreigde; VON KIRCHBACH deed echter niets, absoluut niets!

M.i. moet dit als een groote fout worden aangemerkt; er was hier n.m.m. alle reden toe, om door het uitzenden van een detachement, waarbij veel artillerie, de gevraagde medewerking te verleenen. Bleek deze steun niet noodig, dan kon het detachement, door den linkeroever te volgen, nog uitstekende diensten bewijzen als flankdekking tijdens den marsch en de legering. De uitvoering van de hoofddracht van X R.K., zou door die uitzending niet zijn geschaad.

Ik geeft dadelijk toe, dat het bij de bestudeering der krijgsgeschiedenis, dikwijls moeite kost, de feiten niet te beoordeelen naar de gevolgen, die achteraf bekend zijn geworden. Hier echter mag een scherp oordeel geveld worden, aangezien v. KIRCHBACH van den Lr. Cdt. aanwijzingen had gekregen, om ook aandacht aan den linker-Oise-oever te wijden.

De begane fout wreekte zich hier in dubbele mate, doordat bij 1 C. K. eene nog grootere nalatigheid werd begaan, n.l., een ontmoeting met den vijand, die bij den Lr. Cdt. een heel ander licht omtrent den vijand moest doen opgaan, niet te melden. Haar linkerecolonne — 5 C. D. — was ter hoogte van Bernot op een stelling op den W. Oise-oever gestooten; de Div. Cdt. brengt uitsluitend zijn artillerie hier tegenover in actie, doch nauwelijks blijkt hem dat de vijandelijke artillerie overmachtig is, of hij breekt het gevecht af, buigt met zijn Div. van den bevolen marschweg af en sluit bij de G. C. D. aan. De Lr. Cdt. en ook Genl. von

KIRCHBACH die met zijn korps volgde, bleven van het geval onkundig.

Keeren wij tot X K. terug. 19 D. had den afgetrokken vijand niet vervolgd en bezette den hoogterand onmiddellijk Z. van Guise. Bij 20 D. had men zich een zeer overdreven beeld van den vijand gevormd, deels ingevolge onjuiste en verwarde berichten, die van de voorhoede en de daarheen gezonden versterkingen inkwamen; toen dan nog in den namiddag een bericht inkwam, dat op een Fransche tegenaanval scheen te duiden, besloot de Div. Cdt. een stelling op den N. Oise-oever in te nemen. Ook bij de voorhoede zat de offensieve geest blijkbaar niet voor: totdat de duisternis inviel bleef zij — voor het grootste deel werkloos — in het dal; eerst daarna nam zij, Z. van Guise, aansluiting op 19 D. In werkelijkheid had de divisie slechts te maken gehad met één bataljon van 53 D., gesteund door de artillerie van Genl. EXELMANS.

Totaal onbegrijpelijk is het, dat de Cdt. van X K. te 14.45 aan den Lr. Cdt. berichtte, dat de brug bij Guise om 14.15 genomen was; voorts dat 20 D. weliswaar nog om de overgangen bij Flavigny streed, doch dat het korps toch om 20.00 de bevolen lijn Ribemont-Chevresis zou bereiken!

Om 16.30 volgde weer een bericht — dit kwam eerst te 20.30 aan — meldende: „X K. is op de hoogten Z. van Guise en Flavigny op weerstand gestooten. De aanval maakt vorderingen. De hoogte kunnen niet voor 17.00 in bezit van het korps zijn. Dit zal heden echter wel de lijn Origny Ste. Benoite-Courjumelles-Landifay bereiken. Stafkwartier komt vermoedelijk in Audigny”.

Maar dat in werkelijkheid het korps 's avonds, na afloop der gevechten, bij wijze van zeggen, geen pas verder was gekomen en ook geen pas meer zou maken, werd niet gemeld... en toen ten slotte een ordonnansofficier namens den Lr. Cdt. 's nachts in v. EMMICH's stafkwartier kwam, kreeg deze de mededeeling, dat „nichts los sei”!

Sommige schrijvers trachten v. EMMICH's schromelijke overdrijving op psychologische gronden te verklaren, door

te beweren dat v. BÜLOW's bevelen, v. EMMICH's denken suggestief van de aan den gang zijnde gevechtsactie, geleid hebben naar het nieuwe doel: la Fère. Dat die vesting trouwens ook bij v. EMMICH nu reeds een rol speelde, blijkt uit zijn hiervoor genoemd bericht van 14.45, waarin hij ook nog had verzocht het aanvalsplan voor la Fère te mogen vernemen en voorstelt de aanval in één hand te leggen. Ook is aan te nemen, dat v. EMMICH, evenals v. BÜLOW, uit het terugtrekken der Engelschen tot voorbij het Crozat-kanaal, heeft opgemaakt, dat de terugtocht der Franschen dan ook wel voortgezet zou zijn en zijn korps dus slechts met achterhoeden te doen had; dientengevolge zou hij dan hebben mogen verwachten, dat door op den 29sten vroeg op te breken, zijn korps nog bijtijds de lijn Villers le Sec-Parpeville zou bereiken. „Waarom” — aldus de samensteller van „Die Schlacht bei St. Quentin 1914” — „zou dan zonder bepaalde noodzaak moeten worden toegegeven, dat men het niet eerder had klaargespeeld met die achterhoeden, waar, door het pijnlijke, optimistische vooruitloopen op den werkelijken toestand, uit de berichten het tegenovergestelde was op te maken? „De in deze vraag uitgesproken meening kan m.i. niet anders zijn dan een aanloopje op wat de samensteller doet volgen en wat weer de gedachten voert, naar wat ik van den Kolonel LESTIEN aanhaalde over karaktervorming en toetsing van karakters. De overigens eminente geschiedschrijver, Majoor HEYDEMANN, vervolgt namelijk: „Zulk een erkenning zou, bij de toch reeds vertroebelde verstandhouding tusschen beide generaals, slechts geleid hebben tot nieuwen wrevel en afkeuring, waaraan de Lr. Cdt., bij de autokratische manier van doen, hem eigen, meermalen op barsehe wijze uiting gaf.”

Mijne heeren, Genl. v. EMMICH's handelwijze moge hierdoor psychologisch *verklaarbaar* zijn, als verontschuldiging is zij m.i. onaanvaardbaar. De schuld ligt, in een geval als hier, nimmer bij den chef, die gewoon is barsch op te treden, doch steeds bij den ondergeschikte, die nalaat te

bekennen, dat hij onjuiste inlichtingen heeft verstrekt en daardoor den chef op een dwaalspoor brengt.

Dat laatste was hier gebeurd: in het te 18.00 uitgegeven, U bekende legerbevel, werd van een totaal onjuisten grondslag uitgegaan; de daarin gelaste aanval op la Fère en het oprukken tot de lijn Ham-Crécy waren op den 29sten beide onuitvoerbaar. De Lr. Cdt. leerde den waren toestand eerst op dien dag, omstreeks het middaguur, kennen.

Ik ga verder.

Naast 20 D. kon G. K. den eerst om 12.00 begonnen opmarsch al evenmin veel verder dan tot de Oise uitstrekken; de voorhoede van 1 G. D. stootte bij Monceau e.o. op achterhoeden der 69 R. D. en kon deze, na versterkt te zijn, terugdringen; toch achtte de korps Cdt. het niet geraden, aan het om 15.00 van 20 D. ingekomen verzoek tot ondersteuning — die verzoeken schijnen wel het gevolg van een stelsel; er zijn heel wat voorbeelden van — te voldoen. Toen Z. van de Oise nieuwe en thans krachtige weerstand werd ontmoet — inmiddels waren de voorposten van het Fr. 3 K. hier in actie gekomen — werd de rechterbrigade der 1 G. D. in haar geheel tegenover Wiège ingezet en dit dorp genomen toen de duisternis was ingevallen; bij Beaurain werd aansluiting verkregen aan X K.; hoewel de linkerbrigade geen weerstand had ondervonden, bracht zij het slechts tot Romery en Proisy, in het Oisedal gelegen. 2 G. D., die tot opdracht had zich te begeven naar Engancourt, werd te 15.00 tegenover die plaats en Erloy tot het gevecht ontwikkeld: van een vijandelijken weerstand van eenige beteekenis was echter geen sprake; aangezien de divisie tevens belast was met de beveiliging van de O. flank, bepaalde zij zich tot het uitzetten van detachementen tusschen Marly en Autreppe op den Z. oever. Onbegrijpelijk is het, dat het Fr. 10 K., dat inmiddels bij Vervins was aangekomen, de Oise-overgangen niet heeft bezet: zijn voorposten stonden in de lijn Fontaine les Vervins-Haution-le Sourd, bij Colonfay aansluitend aan die van 3 K.

Waar bleef hier de ingehamerde offensieve geest? Wij zullen zien dat deze bewaard bleef voor den volgenden dag, toen het korps een... dekkende taak had te vervullen! Het is trouwens wel zeer opmerkelijk, dat waar men de vijand aan de Oise dichtbij wist, bij 10 K. slechts één regimentsCdt. het initiatief nam tot het doen inrichten van een stelling; dit regiment was dan ook vrijwel het eenige onderdeel dat, gedurende den nacht, een betrekkelijke rust genoot; de overige afdeelingen werden herhaaldelijk op losse gronden gealarmeerd en verzameld, om daarna weer onverrichterzake de kantonnementen te betrekken.

Rest ons, voor wat den 28sten betreft, nog te vermelden, dat op den W. vleugel zich gedurende den marsch van X R. K. geen bijzonderheden voordeden: uiterst vermoeid legerde 19 R. D. langs den marschweg tusschen Homblières en Urvilles, 2 G. R. D. tusschen Grugies en Grand Seraucourt; het detachement te St. Simon kwam eerst 's nachts om 4.00 ter plaatse; van VII K. was 14 D. even voor St. Quentin, bij Lesdins, tot ontwikkeling gebracht tengevolge van een uitval van een in St. Quentin achtergebleven territoriale afdeeling; de weerstand had echter weinig te beteekenen; de divisie legerde in St. Quentin en Z.W. hiervan tot Fluquières; een detachement wielrijders stond bij Ham; 13 D. bleef, zooals bekend, nabij Bohain. De ontmoeting der 5 C.D. met de vijandelijke stelling bij Bernot heb ik reeds vermeld; G. K. D. werd tijdens den marsch belangrijk opgehouden door Engelsche cavalerie, die bij Urvillers tijdelijk had stand gehouden en door bedreiging op haar flank, van de zijde der territorialen in St. Quentin. 1 C. K. kwam daardoor niet verder dan tot in het Z. gedeelte van het legeringsgebied van X R.K.; ook de cavalerie was tot het uiterste vermoeid; de toestand der paarden liet veel te wenschen over.

Gedurende den nacht van 28 op 29 Augustus kwam het aan beide zijden nergens tot een actie van eenige beteekenis.

De bevelen voor den volgenden dag waren uitgegeven.

Wij weten dat LANREZAC deze op het laatste oogenblik nog moest wijzigen, ten einde 4 G. R. Dn. bij den aanval de rol te doen vervullen, die aan het uitgevallen Br. I K. was toebedacht. Aan Duitsche zijde ging von BÜLOW's bevel uit van de onjuiste, door v. EMMICH gesuggereerde onderstelling, dat zijn linkervleugel, van de lijn Pleine Selve—Parpeville uit, den aanval op la Fère zou kunnen inzetten.

Opmerkelijk is het gróote verschil in inzicht, dat beide legercommandanten omtrent den vijand werd gegund; in het bijzonder valt het op, dat volgens de berichten aan D. zijde, de atmospherische toestand luchtverkenning onmogelijk maakte, terwijl LANREZAC, dienzelfden dag, juist zeer goede gegevens van den vliegdiensd kreeg. Volgens deze, waren verschillende colonnes in Z.W. richting in opmarsch, o.a. bij Grugies, bij Homblières, bij Bohain; N. van de Oise werden colonnes van alle wapens vastgesteld in opmarsch naar Guise, Chigny, Englancourt; troepenbewegingen bij la Capelle, W. van Hirson en bij Eteignières; vrij zeker kon worden aangenomen, dat geen vijand zich in de strook Hirson—Chimay—Roeroi bevond; van het Opperbevel kwam de mededeeling, dat volgens een opgevangen radiobericht — de D. zondigden op den rechtervleugel heel veel aan het seinen in klare taal — het I Lr. de Somme en het terrein W. van St. Quentin op den 28sten had bereikt en voorts, dat van Engelsche zijde bericht was ingekomen, dat het I Lr. voor den 29sten een krachtige aanval op Péronne beoogde. Dank zij een voortreffelijk „Bulletin de renseignements” werden de troepen van het 5 Lr. van een en ander tijdig onderriocht.

In het Hoofdkwartier van het II Lr. had men daarentegen geen duidelijk overzicht van den vijand: het Fr. 5 Lr. zou wel, evenals de Engelschen, den terugtocht hebben voortgezet en vóór de lijn la Fère—Laon, wel geen nieuwen weerstand bieden. Van III Lr. was, na de mededeeling dat de rechtervleugel op Rumigny zou marcheeren, geen enkel bericht meer ingekomen. I Lr. had doen weten, dat het de overgangen van de Somme tussehen Cléry en St. Christ

had genomen en op den 29sten zou oprukken tot de spoorlijn Villers Bretonneux—Nesle.

Van het Opperbevel kwamen in den nacht de „Algemeene aanwijzingen voor het I t/m het VII Lr. voor den voortgang der operatiën”. Voor zoover hier van belang kwamen deze op het navolgende neer:

Verwacht werd, dat de op den W. vleugel strijdende Fr. en E. legers, tijdens hun terugtocht, richting Parijs, nieuwen weerstand zouden bieden aan de Aisne, wellicht met vooruitgeschoven linkervleugel bij St. Quentin—la Fère-Laon. Den vijand mocht geen gelegenheid tot rust gelaten worden... Het Iste Lr. moest W. van de Oise naar de beneden-Seine marcheeren, doch in staat zijn in te grijpen in de gevechten, die het IIde Lr. zou hebben te voeren. Bovendien bleef het Iste Lr. met de flankbeveiliging van het geheel belast.

Het IIde Lr. moest over de lijn la Fère-Laon in de richting Parijs. Achtereenvolgens moesten Maubeuge, la Fère en — in samenwerking met het IIIde Lr. — Laon door het IIde Lr. worden genomen. Het toegevoegde 1 C. K. had voor het front van het IIde en IIIde Lr. op te helderen.

Het IIIde Lr. zou den opmarsch voortzetten over de lijn Laon-Guignicourt, richting Chateau Thierry... enz.

Als scheidingslijn voor het IIde Lr. waren vastgesteld: in het W. de lijn Homblières-Jussy-Noyon-de Oise (oorden aan Iste Lr.); in het O.: Vervins-Laon-Soissons... (oorden aan IIde Lr.)... enz.

Wij zien, dat v. BüLOW's plan in het algemeen met de aan het IIde Lr. opgedragen taak overeen kwam. Met frischen moed toog hij dan ook den volgenden morgen op weg naar Essigny le Grand, om aan de aldaar om 10.30 ontboden commandanten, de laatste aanwijzingen te verstrekken voor nummer één van het programma: de aanval op la Fère.

19 R. D. moest hiertoe te 10.00 O. van Essigny gereed staan. Hierdoor hadden de troepen, voor zoover niet in

de achterste kantonnementen — Homblières, Marcy — gelegerd, gelegenheid gehad voor een behoorlijke nachtrust, na den 60 K.M.-marsch, die den vorigen dag, bij drukkende hitte, was afgelegd.

In Mesnil, een langgerekt, smal dorp, dat zich over een lengte van $\pm$ 800 M. van N.O. naar Z.W. uitstrekt, verzamelde het 78e Res. Reg. tegen 8.00. Aan de hand van de interessante detailschildering, die Majoor HEYDEMANN hieromtrent geeft, kan worden aangenomen dat het bij die verzameling nogal rumoerig toeging. Wat kwam het er ook op aan? Vooruit eigen troepen, rechts eigen troepen en links, op den anderen oever van de Oise, stond immers X K.! Op sommige plaatsen stonden de colonnes drie dik; hier en daar werd nog koffie uitgegeven; afgedankte ranselwagens gingen terug; een regiment, dat noordelijker had gelegerd en te vroeg was afgemarcheerd, wringt zich tusschen het kluwen door; aan den Z. kant van het dorp gekomen blijkt een bataljon te zijn afgekneld in de dorpsstraat; weer andere bataljons wachten aan den N. uitgang en wagen zich niet in den warhoop. En juist op het oogeblik, dat ook nog de autocolonne met den staf van X R.K., zoo goed en zoo kwaad als het gaat, in het dorp ruim baan voor zich eischt: enkele schoten, weldra een steeds heviger beschieting, alarm!

Hoe wreekte zich hier het vrijwel geheel negeren van enkele vijandelijke ruiters, die kort tevoren midden in den gevechtsterrein van het regiment terecht waren gekomen, om weer in den snelsten gang te verdwijnen.

Deze patrouille behoorde tot 18 K., dat met 36 D. links, 38 D. rechts, van de lijn Mézières-Sissy uit, om 6.00 de opmarsch was begonnen; 35 D., die, na haar actie bij Guise eerst laat in den nacht was teruggekeerd, stond bij Pleine Selve in reserve; over Itancourt was een detachement uitgezonden om voor de verbinding met het Br. I K. zorg te dragen.

De korpsCdt. wist op dat oogenblik n.l. nog niet, dat de Engelschen waren uitgevallen en hield dus ook nog vast

aan de oorspronkelijk bevolen richting Marcy en Homblières, dus vrijwel Noord. In verband hiermede had hij zijn korps dan ook een zwenking doen uitvoeren, met den rechtervleugel als spil; deze moest het korps brengen tot in een lijn W.-O., linkervleugel bij de op $\pm$ 800 M. Z.O. van Mesnil gelegen Fme. Lorival, in welke lijn op het aantrekken der artillerie zou worden gewacht. De beweging gelukte volkomen. Toen de Fme. Lorival bereikt was, trok gaandeweg de nevel op en kreeg omstreeks 8.00 de linkervleugel van de zoeven bedoelde patrouille bericht, dat Mesnil door den vijand was bezet.

Het zou mij zeker te ver voeren, indien ik zou trachten U het kordate optreden van de verschillende commandanten in Mesnil te schetsen, waaraan te danken was, dat in een minimum van tijd een weliswaar uit door elkander gesmeten onderdeelen bestaande, doch goed aaneengesloten en goed gecommandeerde tirailleurlinie kon worden gevormd, artillerie in actie kon worden gebracht en tot den aanval kon worden overgegaan. Ik beveel echter met warmte de bestudering van dit voorval aan, aan de hand van wat „Schlachten des Weltkrieges” hieromtrent vermeldt: wellicht wekt het den lust op, de moeilijkheden die bij een dergelijk geval overwonnen moeten worden, als inzet bij een garnizoensmanoeuvre, te scheppen.

Dank zij het kordate ingrijpen, had de linkerflank der 36 D. het zwaar te verantwoorden en slechts met moeite kon een voldoende sterk afweerfront in N. W. richting worden gevormd. Intusschen was echter het gewijzigde bevel van den Lr. Cdt. ingekomen, ingevolge hetwelk het korps weer voor een nieuwe zwenking, thans naar links, werd gesteld: 36 D. zou thans over Neuville, 38 D. over Mesnil en N. hiervan aanvallen, richting St. Quentin. 36 D. kreeg hierdoor de gelegenheid al haar krachten tegenover Mesnil te ontplooiën.

De steun, dien zij op haar rechtervleugel van 38 D. had verwacht, bleef echter uit. Om 11.00 was namelijk bericht ingekomen van den Cdt. van 3 K., dat deze zich op den W.

oever moest bepalen tot het bezetten eener stelling bij Origny, door slechts een gedeelte van 6 D., zoolang de groote druk, dien de vijand O. van de Oise op zijn 5 D. uitoefende, aanhield.

Hierdoor zag Genl. DE MAS LATRIE, Cdt. van 18 K., zich genoopt bevel te geven, de voorwaartsche beweging te staken en bleef 38 D. derhalve in de stellingen, die zij halverwege Sissy en Regny had ingenomen.

Wel gelukte het den rechtervleugel der inmiddels geheel omgezwonken 36 D. nog, omstreeks 14.00 de Duitschers N. van Mesnil terug te werpen, doch weldra werden de Duitschers versterkt en keerden de kansen.

Onderweg naar de bespreking bij Essigny, was n.l. — zooals te begrijpen is — Genl. v. BüLOW ten zeerste verrast, dat O. van St. Quentin een strijd was ontbrand. Hij begaf zich naar Homblières en behalve dat hij tot de ontdekking kwam dat 19 R. D., in plaats van tegenover la Fère ontwikkeld te zijn, thans in hevig gevecht, front O. gewikkeld was, maakte het artilleriegebulder uit de richting Guise hem duidelijk, dat er geen sprake van kon zijn, dat zijn linker legervleugel tot ter hoogte van Ribemont zou zijn doorgedrongen. Bewust van het gevaar, dat de kloof tusschen de beide legervleugels van circa 15 K.M. door den vijand kon worden benut, trok hij 13 D., die hij op weg naar St. Quentin had gepasseerd, naar Marcy aan. Voorts deed hij per radio den Cdt. van het III Lr. weten, dat een spoedig ingrijpen, richting Vervins, zeer gewenscht was. Weldra vernam hij echter uit een opgevangen radiotelegram van het IIIde aan het IVde Lr., dat III Lr. sinds den ochtend in gevecht stond bij Novion Porcien en bij Thin, zoodat v. BüLOW begreep, dat van de zijde van III Lr. geen steun was te verwachten.

Het bevel zich bij Marcy ter beschikking van den Lr. Cdt. te stellen, bereikte 13 D. toen zij om 12.30 juist St. Quentin binnenrukte. Toen kort daarop de Cdt. der voorste brigade den linkervleugel der 19 R. D. zag teruggaan, zette hij onmiddellijk zijn brigade in Z. O. richting in, waardoor

de toestand ten gunste der Duitschers werd hersteld. Een verder doordringen, zooals de Lr. Cdt. gelast had, mislukte weliswaar onder inwerking van 38 D. en van de artillerie van 6 D., doch toch moest 36 D. weldra, met omvatting bedreigd, den strijd opgeven; op den N. vleugel van 19 R. D. was intusschen de gevechtskracht zoo verzwakt, dat het door 36 D. achtergelaten scherm, iedere poging tot vervolging kon beletten. De beide Fr. divisïën bleven aanvankelijk op den W. Oiseoever staan; in den nacht gingen zij echter, onder achterlating van afdeelingen bij de bruggen van Sery en Mézières, op den O. oever terug. De vijand achtervolgde niet. 35 D. was niet in actie gekomen: met het oog op de alarmeerende berichten van 3 K., had de Korps Cdt. haar in stelling gebracht bij Ribemont, gereed dit korps zoo noodig op te nemen.

Van 4 Gr. R. Dn. was een brigade met alle artillerie der 69 R. D. te 9.00 vooruitgezonden, met opdracht zich in het bezit te stellen van Urvillers en Essigny, ten einde 18 K. te steunen en het overschrijden van de Oise, door de rest der Groep, te beveiligen. Tot twee maal toe maakte de brigade zich meester van Urvillers, doch om 14.00, tegelijk van het W. en van het Z. aangevallen, moest zij, na hevige verliezen, den strijd om het dorp opgeven. De tweede brigade der divisie, die eerst om 12.30 de order kreeg de Oise te overschrijden, kwam te laat en moest zich bepalen de rest der divisie in een stelling op den W. oever op te nemen.

Z. van 69 R. D. had 53 R. D. Benay en Hinacourt met deelen der 105de Brig. bezet; de 106de Brig., waarvan wij twee bataljons op voorposten hebben gezien bij Guise en Flavigny en die ook gedurende den nacht tusschen Macquigny en Origny de Oise-overgangen had bezet, was niet in staat aan de actie deel te nemen. Toen de Duitschers dan ook omstreeks 15.00 bij Benay met overmacht aanvielen, moest ook de 105de Brig. omstreeks 17.00 op den Oost-oever terugkeeren. Trouwens, de Cdt. der 4 Gr. R. Dn. zelf, had om 16.00 bevel voor den terugtocht zijner divisies gegeven.

Wellicht is het geringe succes, dat de Groep hier verkregen heeft, te wijten aan het achtereenvolgens inzetten der krachten. Indien deze gezamenlijk waren opgerukt, in aansluiting met 18 K., zou dit allicht de bezetting van Urvillers en Itancourt in den voormiddag tengevolge hebben gehad en zou dit de aanvalskracht van 36 D. in belangrijke mate ten goede zijn gekomen.

Bij Urvillers had 69 R. D. aanvankelijk alleen te doen gehad met het gedeelte van 19 R. D., dat in dit dorp en in Itancourt had gelegerd. In den namiddag greep 2 G. R. D. hier in. Toen deze divisie, na ingevolge haar opdracht, reeds 's ochtends de overgang bij St. Simon te hebben bezet, zich om $\pm$ 11.00 gereed maakte vijandelijke afdeelingen, die bij Annois e.o. gemeld waren, te verdrijven, ontving zij bevel van den korpsCdt. om, onder vasthouding van St. Simon, met den linkervleugel over Essigny aan te vallen op 's vijands flank. Het is dan ook ingevolge den door 2 G. R. D. uitgeoefenden druk, dat wij om 15.00 de 4 G. R. Dn. zagen teruggaan.

Ook den Cdt. van VII K., die zich bij zijn 14 D. bevond, welke divisie Ham bezet had en Z. hiervan een opnamestelling ingenomen had, met het oog op een gevecht dat G. C. D. bij Guiscard leverde, werd om 11.30 door Genl. v. KIRCHBACH verzoekt den aanval van 19 R. D. met 14 D. te steunen. Genl. v. EINEM weigerde echter hieraan gevolg te geven, aangezien hij meende, dat, aan wat hij zich tot taak rekende — n.l. om naast het I Lr., de vervolging krachtig voort te zetten — de voorrang moest worden toegekend.

Ook 5 C. D. werd te 13.00 dringend tot medewerking uitgenoodigd, richting Hinacourt. Deze Div. behoorde reeds lang over het Crozat-kanaal te zijn. Volgens het Duitse stafwerk had zij echter nabij Artemps, met het oog op de aan den gang zijnde gevechten, een gereedstelling ingenomen, een gereedstelling, waarvan het hoofdmotief dan wel zal zijn geweest, de Div. rust te gunnen; volgens sommige schrijvers toch, had de Div., wegens uitputting, de rest van 1 C. K. niet kunnen volgen. Wellicht is het ook

aan dit laatste te wijten geweest, dat 5 C.D., zoo buitengewoon gunstig achter den D. rechtervleugel opgesteld, evenmin ingreep: volgens het officieele relaas echter, was dit het gevolg van den volstrekt niet met de werkelijkheid overeenkomenden, door den Div. Cdt. verkregen indruk, dat het gevecht verflauwde. De Div. brak op in de richting St. Simon!

Ik doelde reeds op het inroepen van hulp als stelsel; uit het verloop der laatste dagen zou bijna kunnen worden opgemaakt, dat het niet op het hulpgeroep ingaan, ook als stelsel begon te gelden.

Intusschen zou althans 14 D. toch teruggeroepen worden, thans op last van den Lr. Cdt., die wij bij Homblières hebben achtergelaten, nadat hij 13 D., de zusterDiv. van 14 D. had aangetrokken. Klaarblijkelijk heeft v. BÜLOW het plan gehad, met 13 D. over de Oise, tussehen Sissy en Thenelles, door te stooten, ten einde zijn linkervleugel lucht te verschaffen; nu 13 D. echter op den W. oever moest worden ingezet, gelastte hij den Cdt. van VII K. zich met 14 D. bij Marcy te zijner beschikking te stellen. Ongelukkigerwijze is hierbij van de geheel onjuiste meening uitgegaan, dat 14 D. zich nog in de omgeving van Roupy, waar zij gelegerd had, bevond en dit, niettegenstaande v. EINEM onmiddellijk bericht had gezonden van het bereiken van zijn marschdoel Ham.

Toen het bevel om 14.45 ontvangen werd, was 14 D. tot Golancourt opgemarcheerd; deelen waren intusschen opgerukt, ten einde G. C. D., N. van Guiscard te steunen. Genl. v. EINEM meende van zijn troepen, na de geweldige krachtsinspanning van den vorigen dag en na hetgeen dienzelfden dag verricht was, geen marsch van 25 à 30 K.M. meer te kunnen vergen. Men moet aannemen dat dit oordeel berustte op teekenen van vermoeidheid, die zich voordeden en in dit opzicht is 't besluit om niet aan v. BÜLOW's bevel te voldoen en den troep rust te gunnen, te billijken. Doch de stafofficier, die den Lr. Cdt. dit besluit moest mededeelen, had nog meer namens zijn Korps Cdt. in te

brengen: v. EÏNEM achtte het deprimeerend voor zijn troep, terug te marcheeren in de richting van waaruit men gekomen was; voorts zou Marey niet voor het invallen der duisternis kunnen worden bereikt; ten slotte en vooral moest den Lr. Cdt. worden voorgesteld 14 D. den volgenden morgen vroeg, Z. om la Fère, in den rug van den vijand in te zetten, waardoor wellicht de overwinning aan D. zijde zou worden verzekerd. Afscheiden van de vermoeidheid der troepen, hadden deze overwegingen n. m. m. niet mogen gelden als reden, bij het niet opvolgen van de bevelen van den Lr. Cdt. Genl. v. EÏNEM kon onmogelijk het geheel overzien; van de gevechten van X. R. K. had hij trouwens slechts een vaag beeld; hij kon dus de reden niet bevroeden, waarom de Lr. Cdt. de divisie terug riep: derhalve, waar ook geen omstandigheden aanwezig waren, die, door het weghalen van 14 D. bij Ham, een gevaar voor *het leger* kon doen ontstaan, moest n.m.m. zoo eenigszins mogelijk aan het bevel worden voldaan. Dat, achteraf beschouwd, de korpsCdt. van een ruimeren blik blijk gaf dan de Lr. Cdt. — want vermoedelijk zou het Fr. 5de Lr. niet uit de knel zijn gekomen en een belangrijk strategisch succes door het IIde Lr. zijn behaald — kan aan deze, mijne meening, niets afdoen.

De uitgezonden officier kwam dan ook om 17.00 terug, met de mededeeling dat alsnog aan het gegeven bevel moest worden voldaan. Intusschen zullen wij zien, dat ook hierin nog wijziging werd gebracht.

Begeven wij ons thans weer op den O. Oise-oever.

Wij hebben reeds vernomen, dat Fr. 3 K. om 11.00 had bericht, 18 K. op den rechtervleugel niet anders te kunnen steunen, dan door met deelen een stelling W. van Origny te bezetten. Op dat uur toch, was haar 5 D., die bij Jonqueuse de overtocht van 6 D. te Origny zou dekken, reeds teruggegaan op Landifay. 6 D. werd voorloopig aangehouden en 37 D., juist bij Landifay aangekomen, werd onmiddellijk voor 'n tegenaanval ingezet. Een en ander bleek met

LANREZAC's plannen overeen te komen, want om 13.00 kwam van deze de mededeeling, dat, aangezien de Duitschers O. van Guise opdrongen, het over de Oise terugwerpen van den vijand, thans als hoofdopdracht moest gelden. Dientengevolge zette Genl. HACHE om 15.00 ook nog 6 D. in, richting Jonqueuse. Nauwelijks op marsch, stuitte deze geheel onverwacht op de, tot den aanval oprukkende D. 19 D.: een paniek ontstond, de voorste linie maakte rechtsomkeert, sleepte een gedeelte der tweede linie mee, eerst halverwege Courjumelles-Pleine Selve kon de divisie worden verzameld. De Div. Cdt. zette haar onmiddellijk weer in N. richting in en nam, in aansluiting met de inmiddels uit het Bois de Bertaiguemont teruggenomen 37 D., opnieuw den strijd op; het gelukte zelfs eenig terrein te winnen, zoodat bij het vallen van den avond, de voorste lijn zich kon ingraven bij de Fme. Viermont en N. van Landifay.

Voor een groot deel was dit te danken aan de herhaalde bevelen, die de Cdt. der 19 D. van zijn korps Cdt. v. EMMICH, ontving om den krachtigen weerstand te helpen breken die 20 D. bij Audigny ondervond. In tegenstelling met 19 D., die het had aangedurfd, in dichten nevel, in gevechtsformatie, om 4.00 — zooals bevolen — op te rukken, stond 20 D., 2½ uur na het vastgestelde uur van afmarsch, nog in verzamelvorm Z. van Flavigny, in afwachting van het optrekken van den nevel en op de resultaten der uitgezonden verkenningen. De nevel trok op, berichten kwamen binnen, doch deze spraken elkander zoo tegen, dat de divisie nog vrijwel in duister tastend, haar opmarsch begon. Hier kon zich dan ook het geval voordoen, dat Audigny, waar de strijd zoo hevig gevoerd heette te worden, dat 19 D. steun moest verleen, reeds drie uur in eigen handen was, toen de Div. Cdt., wiens standplaats 2 K.M. achter de voorste lijn lag, bericht kreeg, dat zelfs het verder gelegen Clanlieu reeds was genomen. De berichtendienst heeft trouwens den ganschen dag Cdt. 20 D. zoodanige parten gespeeld, dat de leiding van het gevecht in het gedrang kwam,

wat weer tengevolge had, dat sommige ondercommandanten, tot handelen gedrongen, op eigen houtje in actie kwamen; hier kwam nog bij, dat ook bij de artillerie groote stoornissen voorkwamen, voornamelijk veroorzaakt door de opstoppingen in Guise en Flavigny, die èn het oprukken èn den munitieaanvoer zeer belemmerden. Onder deze omstandigheden kon van de doorengemengde, weinig samenhangende divisie, slechts geringe aanvalskracht uitgaan; aan een hernieuwde, tegen 16.00 ontvangen aansporing van v. EMMICH, aan te vallen, kon dan ook geen gevolg worden gegeven. Wel waren enkele bataljons, dank zij den steun van 19 D. tot dicht bij Hérie opgerukt; ook deze werden echter om 17.00 op Clanlieu teruggeworpen. Op den linker-vleugel der divisie was men niet verder dan tot Puisieux kunnen komen.

X K., waarvan v. BüLOW, op grond van de berichten, had mogen verwachten, dat het op den 29sten 's ochtends, den aanval op la Fère kon beginnen, stond aldus 's avonds, toen het gevecht verstomde, nog in de lijn Mont d'Origny—Puisieux tegenover den vijand. Het middaguur was reeds aangebroken, toen v. BüLOW, bij Homblières, eindelijk door v. EMMICH, thans door bericht op bericht, op de hoogte van den werkelijken toestand kwam; eerst heette het nog dat 19 D. gevechten met Fransche achterblijvers in den mist had te leveren, wat niet belette, dat bij die achterblijvers, volgens dit bericht, zes buitgemaakte kanonnen behoorden; de kanonnen bleken achteraf reeds den vorigen dag veroverd; wel werd gemeld, dat 20 D. bij Audigny ondervonden — naar wij weten: ten onrechte vermeenden — weerstand niet kon breken; daarna weer bericht — om 9.45 verzonden — over den strijd bij Audigny, thans de noodzaak meldende 19 D. hierbij steun te doen verleen; om 10.30 heet het nog steeds dat 20 D. in gevecht om Audigny staat... aldoor dat ongelukkige Audigny! Wel merkwaardig: gisteren liep v. EMMICH, in zijn berichten, ver vooruit op successen, die nog slechts in zijn brein waren behaald, heden wordt hij, door de ongelukkige berichtgeving, ge-

dwongen omtrent den voortgang van den strijd, heel wat pessimistischer geluiden te doen hooren, dan achteraf noodig bleek! De kans om v. BüLOW's gevreesde „Groll und Tadel" te ontloopen, was wel zeer gering geworden!

In werkelijkheid was Audigny en ook Puisieux, al heel spoedig in bezit van den linkervleugel van 20 D. gekomen. Deze was hier, in den nevel, om 8.00 volkomen verrassend gestooten op een brigade der 20 D. van het Fr. 10 K., vrijwel tezelfdertijd, dat 1 G. D. de tweede brigade der 20 D. bij Colonfay en le Sourd verraste. De geheele 20 D. verrichte namelijk op dat oogenblik een marsch, op enkele K.M. evenwijdig langs de Oise, van waar de vijand in Z. richting opmarcheerde: nagenoeg een zelfde toestand dus, als waarin, vrijwel op hetzelfde uur, de D. 19 R. D. zich O. van St. Quentin bevond. Hier was deze ontstaan, doordat aan 20 D. bevolen was, van Audigny uit, Guise en Flavigny te nemen, doch door den korps Cdt., Genl. DEFFORGES — ik wees reeds op het vreemde, dat deze zijn dekkende taak offensief opvatte — was nagelaten zijn korps den vorigen dag, toen hiervoor tijd en gelegenheid was, te brengen tot dicht achter de uitgangsstelling. Ook zijn 19 D. werd voor een deel tijdens een flankmarsch, en wel door 2 G. D., aangevallen, terwijl zij zich van Voulpaix over la Vallée begaf naar Colonfay e.o., alwaar zij zich moest gereedstellen om, afhankelijk van den aanval van 20 D., in N.W. of N. richting aan te vallen; een harer brigades werd korpsreserve bij Richaumont. Er is zeer zeker verschil met de omstandigheden, waarin de D. 19 R. D. bij Mesnil e.o. was geraakt: daar een compleete verrassing in het legeringsgebied, echter slechts door de flank van het zich in N. richting begevende 18 K.; hier een verrassing tijdens een flankmarsch, doch vrijwel over de geheele lengte van 10 K. gelijktijdig; toch is de overeenkomst nog wel zoo groot, dat men m.i. uit het feit, dat de Franschen den strijd vrij spoedig moesten opgeven en om 12.00 reeds tot de lijn Housset—la Neuville waren teruggegaan, de conclusie mag trekken, dat het initiatief bij de Fransche ondercommandanten voor dat der

Duitschers onderdeel. Bovendien was de ontmoeting met sterken vijand, voor G. K. ook een verrassing geweest. Ook hier namelijk een korps Cdt., die slechts zwakken weerstand Z. van de Oise verwachtte en die, doordien hij, vrijwel zonder meer, gelastte, dat naar de gereedstelling Parpeville—Faucouzy moest worden gemarcheerd, oorzaak er van was, dat 1 G. D. over een front van ruim 6 K.M., zonder reserve, zonder artillerie in stelling, zonder behoorlijk verband tusschen de brigades, in den strijd werd geworpen; bij 2 G. D. was men weliswaar wat voorzichtiger te werk gegaan, doch aangezien de beveiliging der linker legerflank tevens tot de taak der divisie behoorde, nam zij voorloopig slechts met een brigade aan den strijd deel. Intusschen zou ook haar tweede brigade weldra in actie komen, doordat 4 C. D. bij Laigny e.o. in den strijd ingreep en voornamelijk door haar artillerie, den vijandelijken vleugel tot staan bracht.

Het weinige verband bij 1 G. D., de vleugelbedreiging bij 2 G. D., maakten dat het succes, dat hier overigens voor het G. K. als het ware voor 't grijpen lag, niet kon worden uitgebuit. Doch voor een belangrijk deel moet dit ook zeer zeker geweten worden aan den desorganiseerenden invloed. de groote verliezen en de onzekerheid, die de strijd in Puisieux in Colonfay, in Lemé, ook in Riehaumont, welk dorp nog eenigen tijd door de reserve van 10 K. werd gehouden, had veroorzaakt. Het is merkwaardig, dat, hoewel men, ook reeds eerder, bittere ervaring hieromtrent had opgedaan, de strijd om een dorp nog jaren, zelfs nog in 1917, in het dorp zelf werd gevoerd. Men is geneigd te denken aan een geheimzinnige aantrekkingskracht, die dorpen op den troep uitoefenen, maar aan een aantrekkingskracht zoo sterk, dat zij den afschuw die dorpsgevechten bij den troep opwekken,, weet te onderdrukken. Dit verschijnsel is zoo merkwaardig, dit ik hier de verklaring wil plaatsen, die mij kort geleden door een kenner bij uitstek van den wereldoorlog werd gegeven omtrent de oorzaak van het vastloopen der beiderzijdsche fronten in de Champagne Pouilleuse: volgens mijn zegsman, is dit aan

beide zijden te wijten geweest aan het aldaar vrijwel geheel ontbreken van dorpen, hofsteden, enz.; de groote bezwaren om aan drinkwater te komen, de geringe dekking die het terrein biedt, de naargeestige stemming die het kale land wekt, konden niet verhinderen dat de troep zich hier stevig vastzette, dankbaar van die hatelijke, moordende huizencomplexen te zijn verlost!

Van een krachtige vervolging door het G. K. was aldus geen sprake. Aan Franschen kant had het niet aan noodkreten om hulp ontbroken: reeds om 10.40 had Genl. DEFFORGES den Lr. Cdt. medegedeeld, dat 20 D. teruggeslagen was en zijn korps aan beide zijden met omvatting (?) werd bedreigd; hij verzocht spoedig steun. Aanvankelijk weigerde LANREZAC en verbood zelfs zijn reserve — 1. K. — in te grijpen. Toen echter ook 3 K. het bij Origny te kwaad kreeg, gaf hij te 13.00 bevel 1 K. in te zetten, „au mieux des circonstances” en in verband met 3 en 10 K. Eerst om 17.00 kon Genl. FRANCHET D'ESPEREY tot den algemeenen aanval overgaan: zijn 1 D. zette hij in tegenover Guise; tengevolge van dezen aanval zagen wij de tot bij le Hérie doorgedrongen afdeelingen van 20 D. op Clanlieu terugwerpen; de hem nog overblijvende 3de Brig. werd over Chevennes op le Sourd ingezet. Aan beide zijden aangeleund, rukte 38 Brig. van 10 K. die tot Z. van Sains was teruggedrongen, mede op, terwijl eindelijk de, aan 4 C. D. toegevoegde 51 R. D. — die veel te laat was opgebroken en in zeer matig tempo naar het slagveld was opgerukt — zich bij Voulpaix deed gelden. De Duitschers konden dezen vrij onverwachten aanval niet weerstaan en gaven voor een groot gedeelte het veroverde terrein weer prijs: 's avonds stond G. K. in de lijn Clanlieu—Colonfay—le Sourd—Haution—Autreppe.

Evenals den vorigen dag, staakte ook thans bij duisternis alle gevechtsactie: was op den W. Oise-oever, door het achter de rivier terugnemen van den Fr. linkervleugel alle voeling verloren, op den Z. oever legerden de troepen, voor zoover zij niet door uitputting in de gevechtlinie bleven rusten, achter op korten afstand van elkander uitgezette voorposten.

Uit vliegerberichten, die hij in den namiddag had ontvangen, meende v. BüLOW te moeten opmaken dat W. van Marle nog ongebruikte krachten ter beschikking stonden van zijn tegenstander; ook bij Bucy e.o. waren troepenverzamelingen gemeld. Toch besloot v. BüLOW, niettegenstaande hij begrepen had op den 29sten reeds tegenover een overmacht te hebben gestaan, den volgenden dag opnieuw tot den aanval over te gaan. Hij meende zijn doel het beste te kunnen bereiken, door het zwaartepunt van den aanval op den Fr. linkervleugel te leggen. Zeer zeker bestond hier, uit tactisch oogpunt, de grootste kans een succes te behalen. Het is echter zeer jammer, dat v. BüLOW niet inging op het reeds den vorigen dag ingekomen voorstel van I. Lr., om met zijn rechtervleugel over Quierzy en Chauny oprukkend, aan te sluiten bij het over Compiègne en Noyon omzwenkende Ie Lr., ten einde de Franschen, Z. om la Fère, den terugtocht te beletten; zooals wij weten had ook de Cdt. van VII K. in dezen geest voorstellen gedaan. Het was echter weer het denkbeeldige gevaar van la Fère, dat v. BüLOW niet alleen bij zijn plan deed volharden, maar dat hem er bovendien toe bracht, zijn uiterste rechtervleugel over Mézières, 10 K.M. van het N. front der vesting verwijderd, te dirigeeren. Daartoe gaf mede aanleiding, het verzoek van den Cdt. van X K. om, ter ontlasting van diens korps, op den 30sten, zoo vroeg mogelijk, ondersteuning te zenden over Origny, aangezien v. BüLOW, ingevolge de U reeds bekende opvattingen, zijn krachten zooveel mogelijk op een beperkt front aangesloten, wilde samentrekken. Slechts 1 C. K., dat het niet verder had gebracht dan tot Noyon, kreeg opdracht Z. om la Fère, tegen 's vijands rug in te grijpen.

Behalve dat v. BüLOW nu definitief zijn 14 D. aantrok, verzocht hij ook nog aan v. KLUCK, diens IX K. ter beschikking te stellen: deze stond echter alleen de bij Vermani e.o. legerende 17 D. af; 18 D., die Nesle had bereikt, achtte hij te ver van het slagveld verwijderd.

Het definitieve bevel voor het IIe Lr. voor 30 Aug. kwam

er op neer, dat 14 D. bij Mézières, X R. K. bij Lucy, 13 D. bij Origny om 6.00 de Oise moesten overschrijden; op hetzelfde uur moesten ook X K. en G. K. den aanval weer opnemen; later werd de Cdt. van G. K. — ingevolge diens mededeeling, dat zijn troepen een buitengewoon inspannenden dag hadden gehad en zware verliezen hadden geleden — gemachtigd naar eigen goeddunken te handelen, desnoods achter de Oise terug te gaan.

Aangezien het Br. Lr. ook op 29 Aug., behoudens bij een licht achterhoedegevecht bij Guiscard, geen hinder van den vijand had ondervonden, oordeelde men in het Fr. A. H. K., dat langere weerstand door het 5e Lr. thans onnoodig werd; dit te meer, waar FRENCH had medegedeeld, zijn leger op den 30sten tot in de lijn Soissons—Rethondes terug te zullen nemen en Fr. 4e Lr. terug ging, richting Rethel. Om 22.00 werd dan ook het radiobevel opgemaakt voor het 5e Lr., om, vóór het aanbreken van den dag, de gevechten af te breken en tot Z. van de Serre terug te gaan. Door een fout bij de verzending heeft LANREZAC echter dit bevel nimmer bereikt: eerst op den 30sten om 7.00 werd hij telefonisch ermede in kennis gesteld.

Op dat uur was de strijd reeds lang, althans op den O. vleugel, in nieuwe hevigheid ontbrand. Uitgaande van de onderstelling, dat de D. linkervleugel grootendeels over de Oise was teruggegaan, had LANREZAC, 's avonds tevoren aan 3,1 en 10 K. gelast, de op den Z. oever achtergebleven afdeelingen over de Oise terug te werpen, aan 18 K. en 4 Gr. R. Dn. om de Oise tusschen Mont d'Origny en la Fère, resp. N. en Z. van Hamégicourt, te bezetten: in geen geval mocht uit het thans ingenomen front worden teruggegaan.

Reeds om 4.00 was de aaval bij 10 K., op den rechtervleugel gesteund door 4 C. D., in zoodanige hevigheid losgebroken, dat de Cdt. van G. K. zich tot de verdediging gedrongen zag; op zijn linkervleugel moest 2 G. D. in zijn geheel worden ingezet, om een indrukken van dien vleugel te voorkomen. Colonfay kwam wederom in handen der

Franschen, die hier tot Wiège doordrongen; ook tegenover le Sourd werden vorderingen gemaakt; eerst tegen den middag herstelden zich de Duitschers en maakten zij zich, mede op aandringen van den Lr. Cdt., gereed zelf tot den aanval over te gaan. Toen de infanterie echter omstreeks 14.00 voorwaarts ging — vooral met de voorbereiding door de artillerie was veel tijd heengegaan — bleek de vijand reeds in vollen aftocht Ingevolge reeds omstreeks 9.00 ontvangen bevelen, was n.l. 10 K. tegen het middaguur teruggegaan tot in het aangewezen legeringsgebied Z. W. van Marle; 4 C. D. en de hieraan toegevoegde 51 R. D. kwamen Z. en Z. O. van dit stadje.

Links van 10 K. had 1 K. aanvankelijk de Duitschers eveneens in de verdediging gedrongen; hier kwam bij, dat de Cdt. van D. X K. met zijn aanval wilde wachten, tot 13 D. hem bij Origny lucht zou verschaffen; toen hem deze divisie dan ook in aantocht gemeld werd, gaf hij te 10.20 bevel aan te vallen. Ook hier duurde het tot 13.30 — 20 D. was toen nog niet eens gereed — tot het signaal „voorwaarts” klonk; en ook hier hetzelfde resultaat: 1 K., dat 's ochtends zoo heftig, vooral bij Clanlieu, had aangevallen, was afgetrokken en naderde bereids de lijn Monceau le Neuf—Sons, waarachter het zou legeren.

Van een om 6.00 overschrijden van de Oise door 13 D. bij Origny, van X R. K. nabij Lucy, zooals bevolen, was niets gekomen. Het Duitsche stafwerk moge hieromtrent wel de verklaring geven: „de gevechten werden ingeleid door een stelsmatig, zorgvuldig verkennen en voorzichtig voor zich uit tasten, waarbij de artillerie tot taak had, de tegenpartij er toe te brengen zijn krachten te toonen”, dit neemt niet weg, dat in plaats van om 6.00 gereed te zijn *de Oise over te gaan*, 13 D. eerst om 8.00 *uit Marcy opbrak* en haar artillerievuur pas om 9.00 opende; X R. K. was eerst om 9.30 *de Oise tot op 2 K.M. genaderd*; haar artillerie loste eerst om 10.30 haar eerste schot. Het was dan ook na 12.00, voor 13 D. over de bruggen bij Origny ging en tevens tot de ontdekking kwam, dat de vijand reeds ge-

ruimen tijd was verdwenen; van een steun verleenen aan X K. kon dan ook niet komen; de divisie boog naar het Z. af en kwam bij Pleine Selve tegen 16.00, vrijwel tegelijk met 19 R. D., die bij Lucy was overgegaan, naast het bij Ribemont strijdende gedeelte der 2 G. R. D. Eerst kort tevoren was het namelijk aan den linkervleugel van 2 G. R. D., na een zeer zwaren strijd om en in Ribemont gelukt, hier vasten voet op den O. oever te verkrijgen; zij had te doen gehad met 38 Afr. D., die het nog tot bij 18.00, niet-tegenstaande ook nog de artillerie van 17 D. de drievoudige Duitsehe overmacht kwam versterken, volhield. In tegenstelling met den linkervleugel, ontmoette de rechtervleugel der 2 G.R.D. slechts geringen weerstand op den O. oever; bij Séry om 13.30 overgegaan, groef deze zich Z.O. van dit dorp in. 14 D., die, zooals bevolen, Urvillers om 7.00 had verlaten, schijnt bij Berthéniécourt te hebben willen overgaan; zij kwam daar echter onder hevig artillerievuur „ook uit de richting la Fère”; om toch vooral buiten het bereik des vesting te blijven, ging zij nu eveneens bij Séry over, doch stootte daar op het gedeelte van 2 G. R. D. dat haar was voorgegaan. Hoewel de Cdt. van 14 D. hier eenige versterking heenzond, ging de linkervleugel van 2 G. R. D. niet vooruit, doch bleef in stelling. Toch stond hier slechts zwakke tegenstand tegenover, n.l. van de achterhoede der 36 D. van 18 K., welke divisie, volgens de terugtochtsbevelen Z. van Renansart moest legeren. 35 D. had aanvankelijk O. van Villers le Sec op den rechtervleugel van 38 D. in gevecht gestaan; toen haar de order voor den terugtocht bereikte, ging zij onmiddellijk terug. Dit had nog tot gevolg, dat ook de door LANREZAC bevolen steun van 3 K. uitbleef. Dit korps was nog niet in gevecht geweest; de panickstemming, die zich hierbij den vorigen dag had geopenbaard en ook 's nachts weer bij Origny was opgelaaid — eerst van den 30sten of zouden een MANGIN de 5de, een PETAIN de 6 D. bij 3 K. commandeeren — maakten dat het korps niet, zooals bevolen, met het aanbreken van den dag tot den aanval was overgegaan; toen het zich eindelijk hiervoor gereed maakte,

kwam LANREZAC's terugtochtsbevel. Terwijl 3 K. zich naar het legeringsgebied tusschen 1 en 18 K. begaf, bij Courjumelles aanvankelijk gedekt door haar 37 Afr. D., ontving Genl. HACHE te 13.00 opdracht, 18 K. te steunen, op de wijze zooals deze het beste oordeelde. Helaas schijnt de zooeven vermelde terugtocht van 35 D. bij den Genl. den indruk te hebben gewekt, dat de verlangde steun niet meer noodig was en deed hij den marsch naar het legeringsgebied voortzetten.

Rest ons nog de D. 17 D. en de Fr. G. R. Dn.

17 D. was oorspronkelijk legerreserve, doch werd tijdens den strijd bij Pleine Selve ter beschikking gesteld van den Cdt. der 13 D.; deze gebruikte — zooals wij zagen — de artillerie in den strijd bij Pleine Selve; ook de infanterie werd aangetrokken, doch kwam niet meer in actie.

4 G. R. Dn. werd, na aanvankelijk de Oise beneden Hamé gicourt te hebben bewaakt, op St. Gobain gedirigeerd met opdracht de overgangen O. van la Fère te bezetten, ten einde, zoo noodig, het in het gedrang geraakte 18 K. op te nemen. Aangezien echter 38 D., toen zij om 18.00 den weerstand bij Pleine Selve moest opgeven, niet vervolgd werd, bleek deze maatregel onnoodig: 38 D. sloot aan bij de rest van 18 K., dat in de aangegeven kantonnementen, tusschen Renansart en de Serre, tot legering overging.

De slag bij St. Quentin-Guise was hiermede beëindigd. Om zijn beteekenis in het raam van de gebeurtenissen in hun geheel te doen uitkomen, is het echter van belang, in het kort de gevolgen na te gaan, die er uit voortvloeiden.

LANREZAC schijnt aanvankelijk van plan geweest te zijn het 5de Lr. in een rustig tempo terug te voeren; voor den 31sten werd dan ook het gebied onmiddellijk Z. van Laon voor legering aangewezen. Reeds in den ochtend echter ontving hij de mededeeling van het A. H. K., dat uit een onderschept radiotelegram bleek, dat een D. Cav. korps bij Bailly de Oise had overschreden, met opdracht zich naar Vauxaillon te begeven; ten einde deze flankbedreiging te

veronzijdigen, trof LANREZAC onmiddellijk maatregelen, om een brigade van 3 K. per spoor van Laon naar Vauxaillon te vervoeren; voorts moest 4 Gr. R. Dn., die nog in de omgeving van St. Gobain stond, eveneens een brigade daarheen dirigeren en kreeg de 4 C. D. opdracht, bij Vailly flank en rug van het Leger te dekken. Toen echter nog meer radiotelegrammen werden opgevangen, die er op wezen dat 4 à 5 C. Dn. tusschen Noyon en Compiègne in O. richting op marsch waren, welke berichten trouwens door de luchtverkenning werden bevestigd, gaf LANREZAC order den terugtocht tot Z. van de Aisne, W. vleugel over Soissons, voort te zetten. Zonder door den vijand hierin verhinderd te zijn, stond zijn leger dan ook op 1 September 's middags Z. van die rivier tusschen Cormizy en Vénizel.

De door 3 K. naar Vauxaillon getransporteerde 74e Brig. was aldaar juist bijtijds uitgeladen om tegenover de oprukkende D. cavalerie stelling te nemen; met slechts geringen steun der G. R. Dn. gelukte het haar, tot den volgenden morgen de legerflank en ook den afmarsch der Groep te dekken; de inmiddels naar Soissons gedirigeerde 4 C. D. nam bij Cuffies de taak der 74e Brig. over; toen ook deze de Aisne had overschreden, werd weliswaar 4 C. D. door den vijand op Soissons teruggedrongen, doch ten Z. der rivier werd zij verder met rust gelaten.

Het was het D. 1 C. K. geweest, dat bij Vauxaillon in de flank van het 5de Lr. was opgetreden; hoewel het korps bevolen was, reeds op den 30sten Z. om la Fère in 's vijands rug te ageeren, trok het eerst op den 31sten 's ochtends bij Bailly over de Oise, om in een wijden boog aan de opdracht te voldoen. Zeer zeker was aan 1 C. K. hier een prachtkans ontglipt en onwillekeurig gaan onze gedachten weer naar v. KLUCK en v. EINEM, die beiden hadden voorgesteld met den rechtervleugel van IIe Leger, Z. om la Fère, doch dan niet bij Bailly, maar bij Chauny over de Oise te trekken.

La Fère! Ook nu nog oefende de verouderde, ontwapende vesting haar invloed op v. BüLOW! In zijn bevel toch, om 15.45 op het slagveld uitgegeven, deelt hij zijn voornemen

mede op 31 Aug. de forten van la Fère te doen beschieten en gelast hij voorbereidende maatregelen voor den aanval; 's avonds geeft hij echter een nieuw legerbevel uit: niet op 31 Aug. zou de beschieting aanvangen: eerst in den nacht van 31 Aug. op 1 Sept. mocht de artillerie in stelling komen; intusschen moesten VII K. en X R. K. op 31 Aug. resp. W. en O. van de Oise verkenningen uitzenden, onder dekking van uit te schuiven veiligheidsafdeelingen.

Bij het aanbreken van den 1en Sept. rukken dan eindelijk de beide korpsen ten aanval op; v. Bülow, die de beschieting van de forten wenschte bij te wonen, bevond zich te Cérizy. Daar moest hij omstreeks het middaguur vernemen, dat la Fère totaal onbezet was gebleven! Maar op datzelfde oogenblik stond het Fr. 5de Lr., de tegenstander waarmee hij nog den vorigen dag in ernstige gevechten was gewikkeld geweest, reeds Z. van de Aisne, op bijna 40 K.M. afstand!

Aanvankelijk heeft het wel in v. Bülow's bedoeling gelegen, den afgetrokken vijand op den 30sten te vervolgen; in het bevel van 15.45 werd echter slechts gelast, te vervolgen door, voor zoover de krachten hiertoe reikten, vooral artillerie en ook kleine infanterie-afdeelingen zoo ver mogelijk vooruit te zenden. Waar bovendien het bevel onmiddellijk daarop vervolgt: „Het leger blijft morgen ter plaatse en rust”, voorts hierin de belegering van la Fère in uitzicht wordt gesteld en uitdrukkelijk op de noodzakelijkheid gewezen wordt zich afdoende tegen la Fère te beveiligen, is het te begrijpen, dat van die vervolging al heel weinig is terecht gekomen. Het D. stafwerk zegt, dat van het voornemen tot de Serre te vervolgen schijnt te zijn afgestapt, met het oog op de afmatting der troepen. Waar echter van de 9 divisien, de 14e en 17 D. nagenoeg ongebruikt zijn gebleven, gaat dit motief niet heelemaal op; maar, het is waar... die twee divisies stonden op den vleugel tegenover la Fère!

Aan triomfkreten ontbrak het intusschen bij v. Bülow niet. Aan het A. H. K. heette het „vollständige Sieg”; aan

het Ie Lr.: „Feind entscheidend geschlagen”. Voor het Ie Leger werd hieraan nog toegevoegd, dat, ten einde het succes geheel uit te buiten — „zur vollen Ausbeutung Erfolges” — het dringend gewenscht werd geacht dat het Ie Leger om Chauny tegen de lijn la Fère-Laon zou in-zwenken.

Voor zoover dit nog noodig mocht zijn, mag uit dit voorstel wel worden opgemaakt, dat v. BüLOW wel heel ver stond van de Schlieffensche gedachte! Dit nog temeer, waar v. BüLOW, op het oogenblik dat hij het bericht aan v. KLUCK afzond, wist dat diens Ie Lr. in opmarsch was naar de Oise tusschen Compiègne en Chauny met de bedoeling in Z. O. richting, desnoods door een nachtmarsch, de vervolging voort te zetten. Bij v. KLUCK zat de strategische gedachte voor om — nu hij inzag dat noch het Fr. 6de, noch het Br. Lr. meer konden worden ingehaald — het achtergebleven 5e Lr. of af te snijden, of — voor het geval het zich van v. BüLOW's leger los zou maken — in de flank te vallen; v. BüLOW, veel minder ruim denkend, wilde en het Ie en het IIe Lr., als het ware om la Fère-Laon samenballen en scheen niet in te zien, dat ook al werd die linie door de Franschen verdedigd, hierdoor hoogstens een tactisch succes kon worden behaald, dat echter stellig niet opwoog tegen het groote nadeel, dat de geheele Fr.-Br. vleugel werd losgelaten.

v. KLUCK heeft er dan ook niet aan gedacht, op v. BüLOW's voorstel in te gaan en berichtte dezen, dat hij met het oog op de geringe beteekenis van la Fère, een medewerken bij den aanval op die vesting niet noodzakelijk achtte.

Met het afbuigen van het Ie Lr. in Z. O. richting, op zich zelf reeds van groote beteekenis, is een vergissing in het spel, die een belangrijken invloed heeft gehad op het verdere verloop van den strijd in Frankrijk. v. KLUCK had namelijk op den 30sten, te 21.30 van zijn voornemen, naar de Oise op te rukken, kennis gegeven aan het Opperbevel; de vereijfering van dit vrij lange radiobericht, heeft wel

buitengewoon lang geduurd; eerst tegen 12.00 werd het den volgenden dag verzonden. Toen nu v. KLUCK dien dag te 3.00, dus geruimen tijd vóór de afzending van zijn bericht, een radiotelegram van het Opperbevel ontving — afgezonden op 30 Aug. te 20.55 — meldende dat dit zich vereenigde met v. KLUCK's voornemen — het is trouwens niet geheel duidelijk wat hiermede werd bedoeld — heeft v. KLUCK gemeend, dat deze instemming sloeg op het wel opgemaakte, doch nog lang niet verzonden voorstel in Z. O. richting verder te rukken. Zoo althans luidt de verklaring in het Deutsche stafwerk.

Hoe dit ook zij, v. KLUCK gaf onmiddellijk bevel, om met uiterste krachtsinspanning de vervolging weer op te nemen, linkervleugel richting Soissons: zoo zien wij dan ook in den avond van 31 Aug. de linkervleugel van het alle vermoedenis trotseerende Ie Lr., bij Vezaponin zijn marsch beëindigen, op slechts enkele K.M. verwijderd van het, ten O. hiervan, de Aisne overschrijdende Fr. 5e Leger. Niettegenstaande v. KLUCK's leger het uiterste is blijven presteeren en daardoor ook opnieuw de Engelschen aan het kleed kreeg, gelukte het den linkervleugel eerst aan de Marne, bij Château Thierry, met het Fr. 5de Lr. in contact te komen.

Thans de vraag: Wie heeft de slag gewonnen?

De omstandigheid, dat het antwoord op deze vraag niet door het relaas der gebeurtenissen zelf naar voren is gebracht, is voor mij het beste bewijs, dat van een overwinning niet gesproken kan worden.

Voorzeker strekt het feit, dat de Duitschers, hoewel in getalsterkte verre in de minderheid, na drie dagen strijd geen duimbreed gronds hadden verloren, doch integendeel over het geheele gevechtsfront zelfs terrein hadden gewonnen, de Deutsche wapenen ontegenzeggelijk tot eer. Van eenig strategisch succes echter, waarbij wij hier mochten denken aan het afsnijden van den terugtocht der Franschen, was geen sprake. Zelfs kon v. BüLOW niet voorkomen,

dat LANREZAC zijn leger, na een uiterst gevaarlijk waagstuk, te juister tijd en in goede orde terug wist te voeren naar de plaats tussehen de andere legers, die voor het verloop der verdere operatiën het meest geëigend was. Ongetwijfeld had LANREZAC zich hierbij — en trouwens ook bij de leiding gedurende den slag — als een bekwaam veldheer betoond, doch aan hetgeen het Opperbevel, hetzij dan terecht of ten onrechte, van hem meende te mogen verwachten, had hij niet kunnen voldoen. Het Fransche stafwerk moge opmerken, dat op 29 Aug. zich een tijdelijke stilstand in v. KLUCK's vervolging der Engelschen heeft voorgedaan, ja zelfs, dat hier en daar terugtrekkende bewegingen bij het Ie Lr. plaats vonden, het is ten eenenmale onjuist dat dit — zooals het stafwerk aanneemt — het gevolg kan zijn geweest van LANREZAC's flankbedreiging: eerst veel later kwam v. KLUCK immers te hooren, dat het 5de Lr. den terugtocht niet had voortgezet.

Doeh, had de strijd derhalve geen directe voordeelen voor een der partijen opgeleverd, de gevolgen waren, voor het verdere verloop van den oorlog, van zeer groot belang.

Wij weten, dat het D. Ie Lr., sinds den 28sten, van het Opperbevel de opdracht had, te marcheeren naar de Seine, beneden Parijs. Voor het overige liep het D. Opperbevel vrijwel steeds achter de feiten aan: ver van het slagveld en in het bijzonder van den strategisch zoo belangrijken rechtervleugel verwijderd, was men niet op de hoogte van wat er voorviel, zoodat van een behoorlijke leiding der operatiën geen sprake kon zijn. Wel had het Opperbevel, bij den opmarsch door België, den Cdt. van het Ie Lr. onder bevel van dien van het IIe Lr. gesteld, een op zich zelf juiste maatregel, al ging deze lang niet zoo ver als de instelling van legergroepecommando's, die eerst veel later plaats vond. Doch ditmaal had het Opperbevel al heel weinig plezier, en in nog veel mindere mate nut van dezen maatregel beleefd. Bij Charleroi was namelijk maar al te duidelijk gebleken, dat v. Bülow het Ie Lr. op den uitersten vleugel te zeer aan banden legde en hij de ingevoerde

bevelsverhouding misbruikte — trouwens ook over het IIIe Lr. toonde hij in dit opzicht bazigheid — om zijn eigen IIe Lr. in tactisch opzicht te beveiligen en te steunen. Geen wonder, dat de veel ruimer denkende v. KLUCK, die met zijn bekwamen Chef van den Staf v. KUHL zeer goed inzag, dat zijn leger in de eerste plaats een strategische taak had te vervullen, zich hiertegen had verzet, zoodat het Opperbevel, v. KLUCK's bezwaren billijkende, op 27 Aug. zijn ondergeschiktheid aan v. BüLOW had opgeheven.

Wij hebben reeds gezien, dat dit v. KLUCK geen aanleiding gaf om, tijdens de dagen van St. Quentin, niet in voldoende mate met v. BüLOW samen te werken: hij stelde 17 D. ter beschikking en zou zeker met het geheele IX K. medewerking hebben verleend, indien v. BüLOW aan zijn advies, Z. om la Fère in te grijpen, gevolg had gegeven; en nauwelijks komt v. KLUCK tot het inzicht, dat het hem niet meer gelukken zal den Britschen buitenvleugel te omvatten, of hij buigt met zijn leger af, om den terugtocht aan het door v. BüLOW aangevallen Fr. 5de Lr. af te snijden; v. BüLOW's overwinningskreet doet hem tenslotte de uiterste inspanning van zijn reeds zoo sterk op de proef gestelde troepen eischen. Dat het 5de Lr. hem ontkomt, is zijn schuld niet: v. BüLOW had wel geroepen om de door hem behaalde z.g. overwinning uit te buiten maar helaas zelf den tegenstander volledige vrijheid van handelen gelaten!

En toch blijft v. KLUCK volharden: tot over de Marne, tot voor de Seine desnoods, zal hij de vervolging voortzetten! Maar..., zonder goedkeuring van het Opperbevel, zelfs zonder dat het Opperbevel van zijn voornemens wordt onderricht. M.i. is hier een groote fout begaan, des te ernstiger, waar men bij de bestudeering der geschriften van v. KLUCK en van v. KUHL, niet ontkomt aan de gedachte omtrent een bepaalde opzet, om inmenging van het Opperbevel zooveel mogelijk te vermijden. En dat, terwijl bij het Opperbevel de gegevens begonnen binnen te loopen omtrent belangrijke troepentransporten van den Franschen

rechtervleugel en uit het Fransche centrum naar het W. en omtrent sterke troepenverzamelingen nabij Parijs.

VON KLUCK heeft hier wel heel sterk in de kaart van JOFFRE gespeeld. Nu diens „Algemeene Instructie Nr. 2'' onuitvoerbaar was gebleken, zette hij weliswaar den terugtocht voort, doch aan zijn plan om op zijn linkervleugel een sterke macht te vormen, gereed om tot het offensief over te gaan, bleef hij taai vasthouden; en het eenige nieuwe element hierin was: de medewerking van de bezetting van Parijs!

En dat Parijs trok v. KLUCK voorbij! v. BÜLOW's zege-kreet had hem gebracht tot O. van de vesting; en daarbinnen was de kern van het Fr. 6de Lr., die hij, om het succes(?) van den slag bij Guise-St. Quentin uit te buiten, had losgelaten, bezig zich tot een gevaarlijke macht uit te dijen, die hem weldra zou bespringen.

Want JOFFRE en GALLIENI loerden op hem: reeds op 31 Augustus toch, was uit de, op een bij Coucy le Château gevangen officier bevonden papieren, het afbuigen van v. KLUCK's leger bekend; uitstekende vliegerberichten toonden aan, dat v. KLUCK hoe langer hoe dieper in de fuik drong en eindelijk, 5 September, werd de prooi aange-grepen: onder gunstige omstandigheden was de strijd aan de Marne ontbrand.

Wat JOFFRE met den uitval van het 5de Leger, richting St. Quentin, beoogd had, was niet gelukt: het waagstuk kon ook niet gelukken. *Dat het 5de Lr. zich echter zoo dapper had geweerd, dat het D. IIe Leger tijdelijk tot lamheid werd geslagen, en dat het uitbuigen van het D. Ie Leger door v. BÜLOW werd uitgelokt, maakten dat JOFFRE's vooruit opgezet plan om, onder medewerking van Parijs, opnieuw tot het offensief over te gaan, aan de Marne onder gunstige omstandigheden kon worden volvoerd.*

Hierin ligt m.i. de beteekenis en het belang van den slag bij St. Quentin-Guise.

Mijne heeren, ik heb gezegd.

De VOORZITTER.

Majoor ONTROP, het applaus toont U wel aan met hoeveel belangstelling de vergadering Uw voordracht heeft aangehoord. Daar geen Heeren verder inlichtingen wenschen te vragen, rest mij de taak U hartelijk dank te zeggen voor Uwe levendige, pakkende beschrijving van de gebeurtenissen in den slag van St. Quentin-Guise.

U heeft ons doen zien, welk een schat van leeringen op het gebied van strategie, tactiek en troepenleiding er uit die gebeurtenissen te trekken is, en ik hoop zeer dat velen uit Uw gehoor — gevolg gevende aan den wenk in den aanvang door U gegeven — in Uwe belangrijke voordracht eene aansporing moge vinden, die lessen nader te bestudeeren.

Ik dank alle aanwezigen voor hunne opkomst en sluit de vergadering.

Mededeelingen van huishoudelijken aard.

I. Ned.-Indië.

Bandoeng: G. J. W. Koolemans Beijnen, res 2e Lt. Inf.

NIEUWE LEDEN.

II. Nederland.

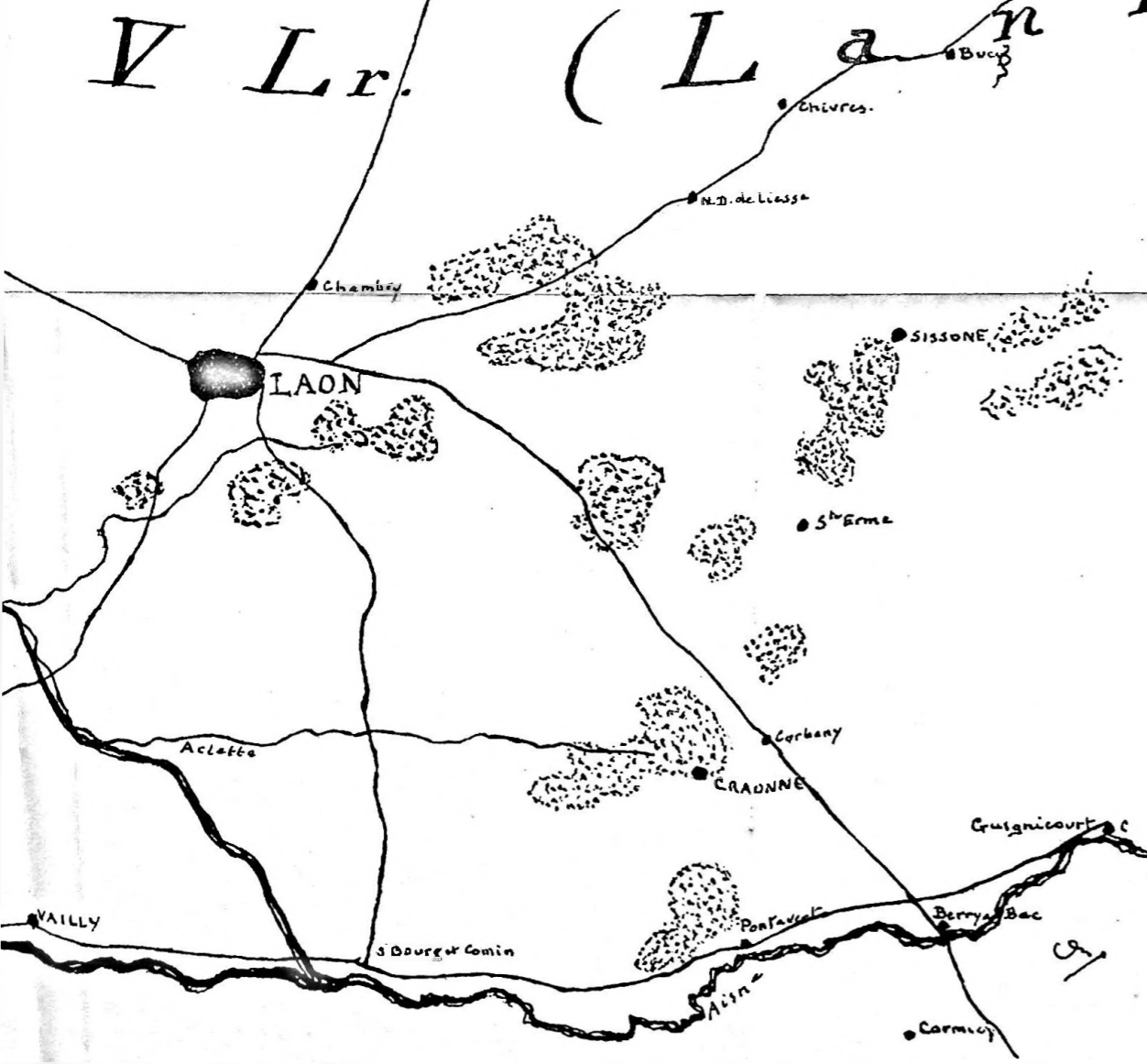
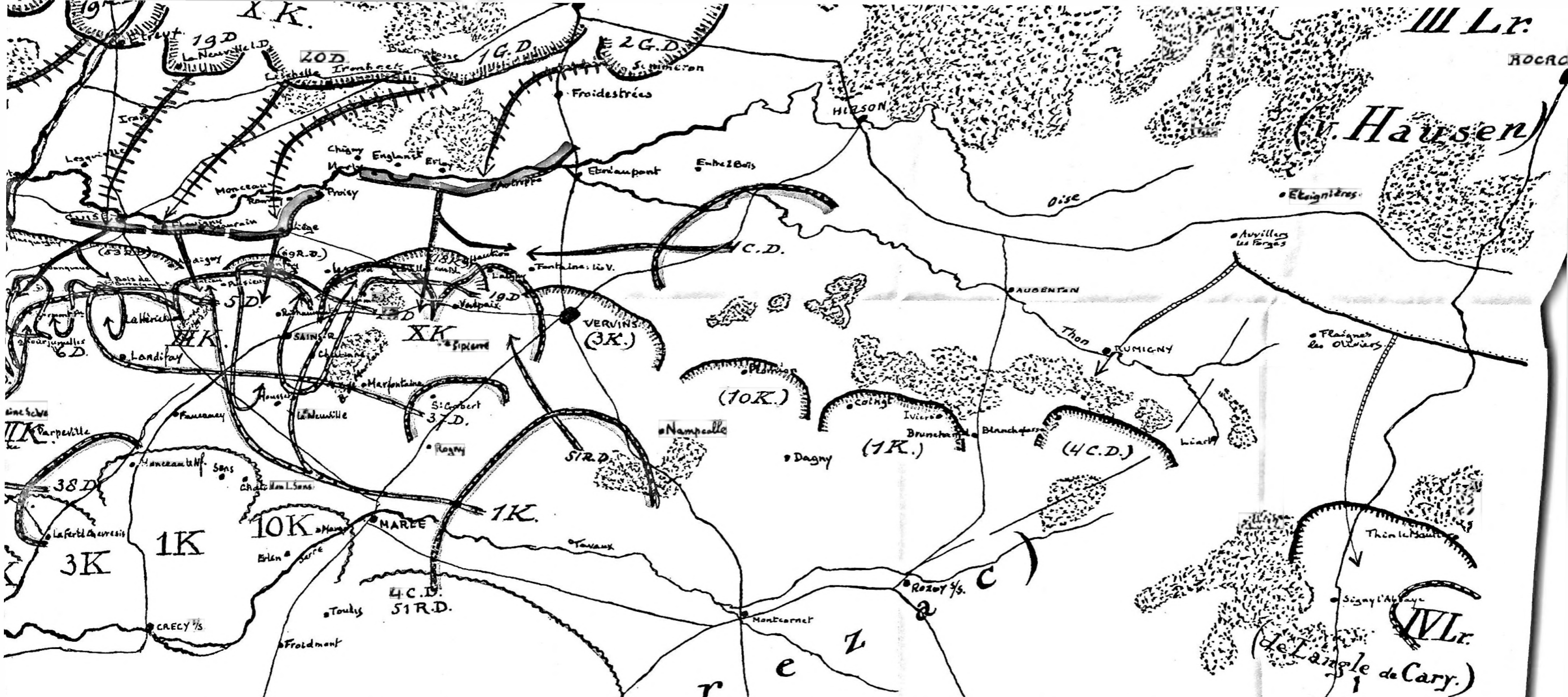
's-Gravenhage: G. J. Potgieser, Majoor-Intendant, J. C. A. Mulder, Lt. ter Zee 1e kl., J. J. Pape, 1e Lt. R. W. Culemborg: W. Donkersloot, res. Maj. Inf. Gorinchem: E. G. Q. van Tilburg, res. Kap. 3 R. V. A. den Helder: B. J. G. Schokking, Lt. ter Zee 2e kl., J. A. de Gelder, Lt. ter Zee 1e kl. Herten: G. J. F. van Gorkum, res. 1e Lt. Motord. Oldenzaal: G. J. A. Essink, res. Off. v. Gez. 1e kl. Roosendaal: G. J. Aerden, res. Kap. Inf. Utrecht: S. W. Praag, dir. Off. v. Gez. 2e kl., J. A. van Zurk, res. Lt. 1 R. O. A.

DE SLAG BIJ ST QUENTIN

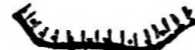

Schaal 1/200.000

Door de Duitschers
 Door de Franschen } op 27 Augustus

DE SLAG BIJ ST QUENTIN-GUISE.

Schaal 1/200.000.

- = Door de Duitschers
- = Door de Franschen
- = Opmarschrichting der Duitschers op 28 Augustus.
- = Door de Duitschers
- = Door de Franschen
- = Opmarschrichting op 29 Augustus van de Duitschers.
- = Opmarschrichting op 29 Augustus van de Franschen.
- = Opstelling der Franschen in den avond van 30 Augustus.

op 27 Augustus bereikte lijnen.

op 28 Augustus bereikte lijnen.

de Duitschers.

de Franschen.